

Suvremenost obiteljske zajednice - Sociodramsko istraživanje obiteljske zajednice

Kosanović, Dajana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:041650>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

DAJANA KOSANOVIĆ

**SUVREMENOST OBITELJSKE ZAJEDNICE
Sociodramsko istraživanje obiteljske zajednice
(DIPLOMSKI RAD)**

Rijeka, rujan 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kulturalne studije

Dajana Kosanović
Matični broj: 0009074971

SUVREMENOST OBITELJSKE ZAJEDNICE;
Sociodramsko istraživanje obiteljske zajednice

Diplomski studij kulturologije
Mentor: Dr.sc. Iva Žurić Jakovina

U Rijeci, rujan 2023.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOG RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad pod naslovom

SUVREMENOST OBITELJSKE ZAJEDNICE;

Sociodramsko istraživanje obiteljske zajednice

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Ime i prezime studenta/ice:

Dayana Kosanović

Rijeka, 18.09.2023.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. Predmet istraživanja rada.....	1
1.2. Cilj istraživanja rada.....	2
1.3. Generalna i pomoćne hipoteze	3
1.4. Struktura rada	3
2. DEFINIRANJE SREDIŠNJIH POJMOVA	5
2.1. Brak	5
2.2. Obitelj.....	6
2.2.1. Tipovi braka i obitelj.....	6
2.3. Mediji - društveni mediji	8
2.4. Sociodrama - kao aktivna društvena promjena.....	10
2.5. Sociodrama - metode	11
3. PRIKAZ REZULTATA ISTRAŽIVANJA	13
3.1. Prva seansa - Važnost braka i obitelji u društvu.....	13
3.2. Druga seansa - Slobodni i alternativni odnosi	17
3.3. Treća seansa - Medijski utjecaj na društvo.....	22
4. OBITELJSKA ZAJEDNICA U TRADICIONALNOM DRUŠTVU	28
5. OBITELJSKA ZAJEDNICA U SUVREMENOM DRUŠTVU.....	31
5.1. Moderno društvo.....	31
5.2. Suvremena obitelj.....	31
5.3. Alternativne obitelji.....	33
5.3.1. LGBT zajednice	34
5.3.2. Slobodne veze i jednoroditeljske obitelji	35
6. UTJECAJ MEDIJA NA OBITELJSKU ZAJEDNICU	36
6.1. Prodor medija u suvremenom društvu.....	36
6.2. Pozitivni i negativni učinci medija	38
6.3. Utjecaj medija s aspekta socijalizacije pojedinca i zajednice.....	39
7. ZAKLJUČAK.....	43
8. LITERATURA.....	46

Sažetak

S obzirom na sve veću zastupljenost istraživanja o problematici bračnih i obiteljskih odnosa, te svih elemenata koji čine istu, odabrana tema je o istraživanju o suvremenom braku-obitelji u odnosu na tradicionalno shvaćanje braka-obitelji. Naime, nastupanjem suvremenog doba može se uvidjeti kako je došlo do nekolicine promjena u pogledu shvaćanja braka, prava, a i cjelokupne uloge obitelji u društvenom sustavu. Novi poredak vrijednosti donio je pozitivne faktore uz koje su se kreirali i oni negativni.

Također, suvremeni način života 21. stoljeća uvelike ukazuje na današnjicu koja je okarakterizirana svakodnevnim stresom, užurbanosti, nedostatkom opuštanja, relaksacije te mnoštvom drugih činitelja koji utječu na nedostatak ljudske spontanosti i kreativnosti. Da bi se došlo do točke u kojoj se može imati dovoljna količina spontanosti i kreativnosti, psihodrama i sociodrama kao terapijske metode pomažu kroz određene seanse putem kojih se može doći do oslobađanja navedene spontanosti i kreativnosti i time samostalno doći do zaključaka o određenoj problematici unutar neke društvene grupe.

Obzirom na načine rješavanja određenog društvenog pitanja kroz prethodne navedene metode, kroz ovaj diplomski rad, brak je predstavljen kroz tradicionalne i suvremene perspektive, te konceptualizacija braka i obitelji kao institucije kako bi se napravila usporedba između dobivenih rezultata unutar istraživanja, te teza relevantnih autora. Potom, istaknuti su čimbenici kao pretpostavke koje utječu na strukturu obitelji, a navedeno je istraženo kroz sociodramske seanse koje su sačinjene od odigravanja uloga participanta koji pripadaju različitim generacijskim skupinama.

Tehnologija, društveni mediji, konzumerizam, te naposljetku sve veća liberalizacija u društvu, jesu čimbenici koji najviše utječu na strukturu obitelji koja je nekada predstavljala jezgru društva, a u suvremenom svijetu je izgubila navedenu ulogu što je ujedno i hipoteza diplomskog rada.

Ključne riječi: obitelj, brak, redefiniranje, društvene promjene, sociodrama

Summary

Considering the increasing representation of research on the issue of marital and family relations, and all the elements that make up the same, the chosen topic is research on modern marriage-family in relation to the traditional understanding of marriage-family. Namely, with the advent of the modern era, it can be seen that there have been several changes regarding the understanding of marriage, rights, and the overall role of the family in the social system. The new order of values brought positive factors along with which negative ones were created.

Also, the contemporary way of life of the 21st century strongly points to the present day, which is characterized by daily stress, hustle and bustle, lack of relaxation, relaxation and many other factors that affect the lack of human spontaneity and creativity. In order to get to the point where you can have a sufficient amount of spontaneity and creativity, psychodrama and sociodrama as therapeutic methods help through certain sessions through which you can release said spontaneity and creativity and thus independently come to conclusions about a certain issue within a social group.

Considering the ways of solving a certain social issue through the aforementioned methods, through this thesis, marriage is presented through traditional and contemporary perspectives, and the conceptualization of marriage and family as an institution in order to make a comparison between the results obtained within the research, and the theses of the relevant authors. Then, factors were highlighted as assumptions that influence the structure of the family, and the aforementioned was investigated through sociodrama sessions, which were made up of role-playing by participants belonging to different generational groups.

Tehnology, media and striving towards liberalization are factors which have the most influence on the structure of the family, which once represented the core of society, but in the modern world is losing or has lost the stated role, which is also the hypothesis of the thesis.

Key words: family, marriage, redefinition, social changes, sociodrama

1. UVOD

"Obitelj je izvor ratova u nama, a i uglavnom ratova koje vodimo sa drugima."

- John Bradshaw

U suvremenom dobu ljudi su svjedoci nekolicine promjena koje se dešavaju unutar društvene zajednice. Tehnološki napredak koji je jedan od globalizacijskih procesa, rezultirao je učinkovitijom povezanosti svijeta. Postoje stavovi da je liberalizam dobio na snazi nakon pada komunizma, te da je Zapad taj koji ima kontrolu nad svijetom. Svijet u kojem ljudi žive postao je pozornica na kojoj se mogu uvidjeti različiti procesi modernizacije koji ostavljaju svoj utjecaj na društvenu strukturu.¹

Društvena struktura sastavljena je od elemenata koji su međusobno povezani. Unutar navedene strukture, svrstava se obiteljska struktura, koja prema mnogim teoretičarima predstavlja jezgru društva. Prema Janković Josip (1994), u članku *Obitelj - društvo - obitelj*, najvažnije uloge za razvoj društva potječu iz obiteljske zajednice, a misli se na reproduktivnu, njegovateljsku i socijalizacijsku ulogu.²

Globalizacijski procesi rezultirali su promjenama unutar društvene strukture pa tako i unutar bračne, odnosno obiteljske zajednice. Autor Giddens (2000) u djelu *Globalizacija*, ističe kako se tradicionalni obiteljski sustavi mijenjaju ili su pod pritiskom u mnogim krajevima svijeta.³ Rezultat navedenih pojava su alternativne zajednice, odnosno slobodne veze. Naime, tradicionalna obiteljska institucija je zapala u krizu i postavlja se pitanje hoće li doživjeti svoj krah. Vodeći se prethodnim pitanjem, odlučeno je doći do odgovora na isto kroz ovaj diplomski rad.

1.1. Predmet istraživanja rada

Tema diplomskog rada pod nazivom *Suvremenost obiteljske zajednice - sociodramsko istraživanje obiteljske zajednice* je odabrana iz nekoliko razloga, a koji se prvobitno odnose na brojne društvene faktore koji u suvremenom društvu imaju utjecaj na bračnu zajednicu, odnosno obitelj. Svi ti faktori imaju određen utjecaj na brak i obitelj, a naglasak je na tehnologiji, društvenim medijima, konzumerizmu, te naposljetku sve većoj liberalizaciji u

¹ Lončar, J. (2005). Globalizacija kao nositelj suvremenih promjena u svijetu. *Geoadria*, 10 (1), 91-104.

² Janković, J. (1994) Obitelj – društvo – obitelj, *Revija za socijalnu politiku*, 1 (3), str. 277

³ Giddens, A. (2000) Globalizacija, *Diskrepancija : studentski časopis za društveno-humanističke teme*, 1 (2), str. 5

društvu koja ima posredan ili neposredan utjecaj na društvo, odnosno obiteljsku zajednicu u konačnici.

Shodno tome, predmet istraživanja izravno je usmjeren na bračnu, odnosno obiteljsku zajednicu, probleme današnjice unutar kojih se ističe posredan ili neposredan utjecaj određenih faktora, a fokus je na društvenim medijima i generalnoj liberalizaciji društva.

1.2. Cilj istraživanja rada

Cilj rada je saznati istinitost hipoteze da obiteljska struktura više ne predstavlja jezgru društva zbog utjecaja određenih čimbenika. Na temelju navedenog, provedeno je istraživanje kako bi se dobiveni rezultati mogli povezati s istaknutom teorijom kroz rad. Naime, istraživanje se temelji na provedenim sociodramskim metodama, odnosno seansama koje su odigrali participanti koji pripadaju različitim generacijskim skupinama. Svrha provođenja navedenih seansi jesu rezultati odigravanja različitih uloga od strane participanata između kojih postoji generacijski jaz. Na temelju navedenog, pokušat ćemo doći do zaključka na koji način različite generacije percipiraju obitelj danas i obitelj nekad, te jesu li društveni mediji jedan od prvih krivaca na listi za krah obiteljske strukture.

Prema Fistrić Maja (2018) u djelu *Utjecaj digitalizacije na generacijski jaz - od bejbibumersa do generacije Z*, društvo prolazi kroz različite promjene, te se na temelju tih promjena stvaraju generacijske skupine, odnosno kategorije. Radi se o generacijskim kategorijama koje se određuju prema vremenskom razdoblju, načinu komuniciranja, odgoju, životnim navikama. Prema Zemke, Raines, Filipczak (2000) u tekstu Fristić (2018), brojni autori se slažu oko postojanja generacijskih kategorija. Dakle, radi se o bejbibumersima koji su rođeni nakon 2. Svjetskog rata, generaciji X rođenih između 1960. i 1980. godine, generacija Y koja je rođena između 1981. i 1995. godine, te generacija Z rođeni nakon 1995. godine. Svaka od navedenih generacija ima svoja karakteristična obilježja koja ju čine drugačijom od ostalih. Za potrebe istraživanja, ciljane skupine generacija su generacije bejbibumersa, X, Y i Z. Razlog odabira navedenih generacijskih skupina jesu različiti odnosi i povezanost s tehnologijom. Naime, generacija X spada u generacije koje odrastaju uz gledanje TV-a, ali ne u mjeri kao generacija Y. Dakle, generacija Y je prva generacija koja se može nazvati informatičkom jer tijekom svog odrastanja koristi računala i Google platformu, dok za generaciju Z je

karakteristično življenje virtualnog svijeta. Dakle, generacija odrasta uz nove tehnologije, te živi u skladu s istim.⁴

1.3. Generalna i pomoćne hipoteze

- 1) Određeni čimbenici utječu na strukturu obitelji koja je nekada predstavljala jezgru društva, a u suvremenom svijetu gubi ili je pak izgubila navedenu ulogu
- 2) Generacijski jaz je prisutan u odnosu na stavove prema tradicionalnoj i suvremenoj zajednici
- 3) Odnos obitelj - mediji je postao dio obiteljskog identiteta, a jezgra obitelji je sve nestabilnija

1.4. Struktura rada

Prvi dio prikazuje cilj, problem i hipotezu diplomskog rada. Naime, uz isticanje cilja i problema samog rada, predstavljeni su relevantni postupci u istraživačkom procesu kako bi došli do željenih rezultata, te pomoću njih potvrdili ili opovrgnuli postavljenu hipotezu.

Drugi dio rada iznosi definicije ključnih pojmova diplomskog rada. Također, osvrt je na relevantni povijesni pregled transformacija braka, dekonstruirajući suvremeno shvaćanje te institucije, te naposljetku i pojašnjenje pojmova vezanih za krah navedene institucije, odnosno slom bračne i obiteljske zajednice. Potom, istaknuta je terminologija psihodrame i sociodrame od različitih autora koji su se bavili navedenim terminima. U fokusu su autorica Patricie Sternberg sa djelom *Who is in your shoes* te teze autora Jacoba Levy Morena koji se ujedno i naziva ocem psihodrame.

Sve relevantnije značajke o navedenoj temi prikazane su kroz treći dio diplomskog rada koji se odnosi na postupak provođenja sociodrame, odnosno istraživanja provedenog putem odigranih seansi te su u skladu s tim prikazani rezultati istraživanja kroz druge cjeline unutar diplomskog rada. Također, detaljnija analiza rezultata je prikazana, te uspoređena s teorijskim dijelom u narednim poglavljima kako bi se što preciznije moglo dokazati da je postavljena hipoteza rada točna ili pak netočna.

Četvrti dio rada ističe relevantne opaske tradicionalnog društva, te podjelu uloga u patrijarhalnoj obitelji. Analizira se pojam tradicije te se na temelju toga definira pojam

⁴Fristić, M. (2019) Utjecaj digitalizacije na generacijski jaz - od bejbibumersa do generacije Z, *Communication Management Review*, 4 (1), str. 128

tradicionalne obitelji kao i drugi relevantni faktori vezani uz obiteljsku zajednicu u tradicionalnom društvu.

Peti dio rada ističe opaske relevantnih autora za suvremeno doba. Istaknute su teze modernog i postmodernog doba kako bi se mogla povući paralela sa tradicionalnim aspektima koji su bili karakteristični u prošlosti.

U kolikoj mjeri određeni čimbenici utječu na strukturu braka i obitelji i hoće li navedeno ostaviti posljedice u budućnosti, pobliže će se doći do saznanja kroz navedena poglavlja diplomskog rada, a osnovna zapažanja i opaske bit će predstavljene u zadnjem djelu, odnosno zaključku u kojemu je prikazana hipoteza koja će biti predstavljena kao točna ili netočna.

2. DEFINIRANJE SREDIŠNJIH POJMOVA

2.1. Brak

Koja je definicija braka? Brak je stanje ujedinjenja supružnika u sporazumnoj i ugovornoj vezi priznato zakonom, prema rječniku Merriam-Webster.⁵ Dakle, brak je proces kroz koji se uspostavlja zakonska veza između partnera. Zakonitost se uspostavlja vjerskim, građanskim ili drugim sredstvima što ovisi o zakonu zemlje koja ih uspostavlja. Socijalna veza između partnera ima različite oblike i sadržaje, zavisno od odrađenih društvenih uvjeta. U pojmovnom određenju bračne zajednice treba uzeti u obzir sljedeće⁶:

- biološki karakter braka
- uspostavljanje heteroseksualnih veza i odnosi zasnovani između istospolnih partnera
- različiti oblici braka (monogamijski, poligamijski itd.) i
- relativna trajnost braka.

Dakle, brak je duhovna i tjelesna zajednica dvaju jedinki različitih ili istih spolova. Navedeno udruživanje se zasniva, odnosno trebalo bi se zasnivati na međusobnoj ljubavi. Naime, brak i potomstvo, prema mnogim sociolozima jesu temelj društva. Razmišljajući o društvenoj strukturi, teško možemo zamisliti kako bi društvo funkcioniralo bez obiteljske zajednice jer je percipiramo kao univerzalnu društvenu grupu, odnosno kao neizbježan dio ljudskog društva: *"Ne samo da je ustanova braka, sjedinjenje muža i žene u jedinstvenu životnu zajednicu, obitelj, opisana na prvim stranicama Biblije nego i etnolozi odreda ističu kako je porodični život u smislu trajne povezanosti od više generacija...originalna ljudska tvorevina. Ona je univerzalna..."* (Benvin, 1972: 34)

Brak sam po sebi ne čini obitelj, ali temeljno značenje braka je konstruiranje obitelji. Rađanje potomstva predstavlja konstruiranje obiteljske zajednice, a partneri, odnosno supružnicima je dodijeljena nova uloga. Obitelj je dio društva, te prema Janković (1994) u članku *Obitelj - društvo - obitelj*, obitelj ima najvažnije uloge unutar društvene skupine. Naime, radi se o reproduktivnim, njegovateljskim i socijalizacijskim ulogama koje imaju najveći stupanj relevantnosti unutar zadovoljenja primarnih i sekundarnih čovjekovih potreba.

⁵ Sadržaj prema: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/marriage> (pristupljeno 1.7.2023)

⁶ Mladenović, M. (1973) *Osnove sociologije porodice*, Beograd, str. 239

2.2. Obitelj

Prema generalnom shvaćanju društva, obitelj je grupa osoba koje su ujedinjene vezama braka - krvi - posvojenjem. Smatra se da je suština obiteljske grupe odnos roditelj - dijete, ali taj odnos također može biti odsutan u mnogim zajednicama. Dakle, obitelj se najčešće sastoji od dvije odrasle osobe, obično muškarca i žene zajedno s njihovim potomstvom. Navedena vrsta obiteljske strukture naziva se nuklearnom obitelji i vjeruje se da je najstarija od postojećih vrsta obitelji.⁷

Obitelj se naziva univerzalnom jer je najučestalija institucija unutar društava. Međutim, bez obzira na njezinu univerzalnost svaka kultura ima drugačije poimanje i definiranje obiteljske zajednice stoga je teško dati konačnu definiciju obitelji. Prema Ooms Theodora (1995) u djelu *Taking Families Seriously: Family Impact Analysis as an Essential Policy Tool*, kategorizacije raznolikosti obitelji u životnom ciklusu se rangiraju prema socioekonomskim karakteristikama, strukturama, različitim obiteljskim kontekstima koji uključuju rasne, etničke i kulturne postavke. Također, daje dvije podjele obitelji kroz iduće definicije. Naime, postoje strukturalna definicija obitelji koja se odnosi na karakteristike članova obitelji; dijeljenje mjesta stanovanja, srodstvo kroz krvne veze ili pravne ugovore. Ooms ističe definiciju obitelji prema Census Bureasu "...domaćin i jedna ili više osoba koje žive u istom kućanstvu, te su članovi povezani s domaćinom ili rođenjem, ili brakom, ili posvojenjem." Kroz navedenu definiciju mogu se uvidjeti tradicionalni aspekti.

Nadalje, Ooms daje funkcionalnu definiciju obitelji koja se odnosi na funkcije koje obitelj obavlja. Naime, prema funkcionalnoj definiciji, obitelj je svaka jedinica u kojoj postoji podjela resursa, imovine, također istaknuti su međusobni odnosi poput brige, podrške, te identifikacije s drugim članovima obitelji. Može se uvidjeti kako se u definiciji prepoznaju moderni aspekti poimanja braka i obitelji jer definicija uključuje i nevjenčane parove, homoseksualne parove, te ostale alternativne obitelji. Jedino što je relevantno da članovi unutar zajednice ispunjavaju određene funkcije kako bi se nazvali obiteljskom zajednicom.

2.2.1. Tipovi braka i obitelj

Istraživanjem o tipovima obitelji može se primijetiti da u postmoderni ne postoji samo nuklearna obitelj nego nailazimo na jednoroditeljske obitelji, istospolne obitelji, samohrane

⁷ Sadržaj prema: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=44557> (pristupljeno 3.7.2023)

obitelji, izvanbračne obitelji, surogat obitelji, parovi bez djece...⁸ Smatra se da neki od razloga jesu sekularizacija, odnosno ovisi od kulture do kulture u kolikoj mjeri je religija središte društva. Potom, karakteristične su pravne promjene koje olakšavaju proces razvoda i dovod do više tipova, odnosno alternativnih obitelji. Giddens (1992) u djelu *The transformation of Intimacy*, tvrdi da je veća ravnopravnost spolova dovela do značajnih promjena unutar obiteljske zajednice. Dakle, odnosi su sada kategorizirani prema slobodi - pojedinci mogu ulaziti slobodno u odnose pod vlastitim uvjetima, a da nisu vezani tradicijom ili obiteljskim očekivanjima. Autori Nikodem, Aračić i Džinić u djelu *Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu*, navode da je izražena individualizacija jedan od ključnih procesa modernizacije, te kako nekolicina autora tvrdi kako procesi navedene modernizacije djeluju negativno na obiteljsku strukturu. Obzirom na navedeno, manja je vjerojatnost da će se ljudi vjenčati mladi i ostati zajedno cijeli život jer imaju potpunu slobodu i izbor, ali jedan od negativnih aspekata navedenog je nestabilnost odnosa.

Postoji nekoliko tipova bračnih i obiteljskih zajednica:⁹

- Tradicionalna nuklearna obitelj: bračni par s vlastitom djecom, s jasnim odvojenim ulogama
- Simetrična obitelj: obitelji s jednakim ulogama (žene sve više idu na posao, a muškarci obavljaju kućanske poslove)
- Proširena obitelj: odnosi se na više generacija koje žive zajedno u jednom kućanstvu (bake, djedovi, stričevi...)
- Matrifokalna obitelj: samohrani roditelj - majka djeteta/djece
- Patrifokalna obitelj: obitelj kojoj je na čelu samohrani otac
- Obnovljena/rekonstruirana obitelj: dvije obitelji koje su se razdvojile, ponovno se spajaju kako bi formirale novu obitelj (očuh, polusestre...)
- Istospolni parovi: istospolni par podrazumijeva strukturu bez djece, ali postoje i istospolne obitelji u kojima postoje djeca
- Živjeti odvojeno: kada par odluči ne živjeti zajedno
- *Grandfamily*: termin koji se odnosi na funkciju bake i/ili djeda koji imaju primarnu ulogu u odgoju i

⁸ Jančić, A., Jurišić, K. i Lončarić, A. (2019). *Postmoderna i promjene u braku i obitelji*. Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek, 3 (3.), 153-162.

⁹ Sadržaj prema: <https://www.tutor2u.net/sociology/reference/families-forms-of-family-diversity> (pristupljeno 3.7.2023)

- Poligamija: u nekim dijelovima svijeta po zakonu je ispravno biti u braku s više od jedne osobe. U nekim kulturama se poligamija smatra boljom opcijom od nevjere i stoga se potiče.

U trenutnom vremenu karakteristična je sve češća pojava novih trendova pa tako i unutar obiteljske zajednice. Stoga ćemo istaknuti najučestaliji tip obitelji danas¹⁰. Naime, prevladava nuklearna obitelj, odnosno roditelji s djecom te sve više nailazimo na nepotpune obitelji koje sačinjavaju partneri bez djece ili jedan roditelj i dijete. Autor Petak navodi da su proširene obitelji sve malobrojnije, a iste se najdulje zadržavaju u seoskim sredinama.

Spomenute promjene unutar obitelji nastojimo prikazati kroz odigravanje uloga unutar sociodramskih seansi. Također, zaključiti će se u kolikoj mjeri mediji jesu jedan od najutjecajnijih alata na društvo koji nastoji prikazati nove trendove moderne, odnosno alternativne obitelji.

2.3. Mediji - društveni mediji

U ovom diplomskom radu ključan pojam, uz obitelj i brak, je pojam interneta, odnosno društvenih medija. Iako je riječ o pojmovima koji se svakodnevno koriste, te su svima poznati, potrebno ih je definirati kako bi postavili širu sliku samog značenja pojma, te zbog lakšeg shvaćanja cilja rada.

Pojam medija može se povezati s informacijom, odnosno dezinformacijom, no važno je napomenuti da medij sam po sebi nije informacija. Medij je sredstvo, ali nije poruka.¹¹ Naime, pojam se različito tumači, a to ovisi o znanstvenom području ili području društvenog djelovanja.¹² Naime, prema Ostrički (2017), suvremeno čovječanstvo dopušta, najčešće nesvjesno, da njime upravljaju i da ga pokreću masovni mediji.¹³

Prema Juraj Mirko Matušić (2005) u djelu *Obitelj u globalnom selu*, komercijalni mediji su u konstantom pohodu za novim sadržajima koji potiču publiku na mijenjanje stavova i stvaranju drugačijih pogleda na život, te obitelj u konačnici. Naime, ruše se već postojeće vrijednosti i podržavaju se neke nove varijante obiteljskog života. Autor ističe kako su mediji

¹⁰ Petak, A. (2004) Obitelj u promjenama: rezultati istraživanja u Hrvatskoj, *Socijologija i prostor*, 42(1/2 (163/164)), str. 6

¹¹ Kešetović, Ž. „Masovni mediji-Svet kao globalno selo“, Sociologija- izbor tekstova za radnike OUR-a, Praktikum, Viša škola unutrašnjih poslova Beograd, 1999

¹² Jurčić, D. (2017). Teorijske postavke o medijima – definicije, funkcije i utjecaj, *Mostariensia*, 21 (1), 127-136.

¹³ Ostrički, I. (2017) Medijski tekst kao pokretač digitalnih gomila, *In medias res : časopis filozofije medija*, 6 (10), str. 1610

zauzeli ulogu koju je nekada imala religija tako da okupljaju ljude i naposljetku nude smisao njihovom životu.

Promjene koje donose društveni mediji na strukturu obitelji se uglavnom odnose na redefiniranje pravila, uloga, granica, intime, postavlja se novi način komuniciranja i rituali. Navedeno ostavlja utjecaj na navike unutar određene obiteljske zajednice. Nakon pojave društvenih mreža pojavili su se komunikacijski kanali čiji su benefiti brža i lakša komunikacija između ljudi. Društveni mediji kao komunikacijski kanal su se promijenili na način na koji ljudi oblikuju odnose i komuniciraju. Navedeni oblici medija dopuštaju svojim korisnicima da dijele iskustva, mišljenja, fotografije, videozapise i drugi multimedijски sadržaj. Neke od pozitivnih strana društvenih medija jesu socijalna interakcija i povezivanje koristeći jednostavnu tehnologiju. Sadržaj društvenih platformi karakteriziraju brze promjene s kojima je ponekad teško biti u kontinuitetu¹⁴.

Kako bi se razumjelo što je reklama, potrebno je dati objašnjenje reklamiranja, odnosno oglašavanja. Kada se govori o oglašavanju sam pojam navodi da se radi o industriji koja se koristi kako bi se privukla pozornost javnosti na neki proizvod ili uslugu. Prema hrvatskoj enciklopediji¹⁵ oglašavanje je sredstvo komunikacije u kojem se proizvod, robna marka ili usluga predstavljaju gledateljima kako bi se privuklo zanimanje, angažman ili prodaja. Oglasi mogu biti u različitim oblicima od kopije do interaktivnog videa.

Od sredine 19. stoljeća reklamni diskurs je postao široko rasprostranjen, ulazeći u domene nesvjesnog. S obzirom na učinkovitost navedenog diskursa, nije čudno da se ne koristi samo kao sredstvo za oglašavanje već i kao sredstvo za postavljanje novih trendova unutar društva tako da promiče društvena pitanja i ciljeve. Štoviše, reklamni diskurs koristi suvremenu tehnologiju da bi postao sve uvjerljiviji, te privukao sve veći broj pasivne publike. Danas, reklamni diskurs je podržan od strane multimedijalnih tehnika, odnosno tehnologija koje oglašivačima omogućuju kombinacije različitih načina prezentacije. (vizualno, estetsko, narativno...) s različitim medijima (tekst, audio, vizualni...) te na takav način postaju nesvjesna značenja koje rezonira publika.

"Manipulatori pronalaze plodno tlo u podsvjesnom dijelu naše ličnosti i zato mediji imaju posebnu moć u stvaranju virtualne stvarnosti, a čime se gubi slika realnog svijeta za razliku od svijeta iluzija..." (Miliša, 2006; 7)

¹⁴ Biti, M. (2022) O suodnosu intencije i učinaka pri odašiljanju i zaprimanju medijski posredovanih poruka, *FLUMINENSIA : časopis za filološka istraživanja*, 34 (1), str. 120

¹⁵ Sadržaj prema: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52343> (pristupljeno 4.7.2023)

Dakle, stvaranjem zanimljivog i publici privlačnog oglasa, isti imaju neposredan utjecaj na društvo koje mijenja vrijednosti u skladu s onim što im je "servirano" od strane medija. Prema Jurišić, Kanižaj, Jokoš, Janeš i Jurić (2007) u djelu *Manipulacija čitateljima - prikriveno oglašavanje u hrvatskim novinama*, oglašivačima je cilj da poruka koju odašilju bude vjerodostojna, uočljiva i prihvaćena. Naime, oglašavanje se oslanja na konzumerizam, te se može sagledati i kao dobrobit, ali i propast na nekolicinu načina.

Oglašavanjem se dobiju ideje, pouzdanije informacije, te naposljetku pojedinac lakše donese odluku u vezi kupnje određenih dobara, te živi u skladu s vremenom. Međutim, življenje u skladu s vremenom i pasivno nametanje nekih novih vrijednosti mogu narušiti postojeće vrijednosti i samim time dovesti do kraha određene institucije, u ovom slučaju one obiteljske.

2.4. Sociodrama - kao aktivna društvena promjena

Autorica Marcia Karp u djelu "Handbook of psychodrama", definira psihodramu kao način uvježbavanja življenja bez mogućnosti kažnjavanja ukoliko prekršimo određene norme.¹⁶ Drugim riječima, psihodrama je pravac u kojemu se kroz korištenje različitih dramskih metoda istražuju interpersonalni odnosi i unutarnji svijet pojedinca na način prema kojemu nemamo strah od osuda ili zakona. Naime, u psihodrami ne postoji unaprijed definiran dramski tekst nego se scene odigravaju onako kako ih protagonist doživljava. Radi se o konceptu "ovdje i sada".

Nedostatkom spontanosti i kreativnosti bavio se Jacob Levy Moreno¹⁷, te je na osnovu svoga istraživanja u radu sa klijentima zaključio da ljudi u velikoj mjeri djeluju sputano prilikom reagiranja na određene životne situacije koje možemo okarakterizirati kao iznenadne i neočekivane. Moreno je uviđao važnost u navedenom konceptu jer je smatrao da je relevantno ono što se događa na sceni, te da se upravo na temelju osjećaja koji nastaje u određenom trenutku odigravanja može provoditi daljnje istraživanje koje će rezultirati zaključkom.

Reakcija ljudi uglavnom se temelji na strahu, a upravo takva zapažanja dovode do teze o gubljenju sposobnosti za spontananim reagiranjem. Prema Morenu, ljudi su kroz civilizacijski razvoj izgubili potrebno stanje spontanosti, sve više osjećaju strah, što je slikovito usporedio sa strahom prvobitnog čovjeka od vatre. Da bi se došlo do točke u kojoj se može imati dovoljna

¹⁶ Definicija prema autorici Marcia sten u djelu "Handbook of psychodrama" 2005; str.3

¹⁷ Jacob Levy Moreno je američki socijalni psiholog rumunjskog podrijetla koji je razvio psihodramu, odnosno sociodramu ili oblik psihoterapije koji se temelji na dramatizaciji problematičnih emocija, odnosa i situacija; prema hrvatskoj enciklopediji, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41914> (pogledano: 29.8.2023)

količina spontanosti i kreativnosti, psihodrama kao terapijska metoda pomaže kroz određene seanse putem kojih se može doći do oslobađanja navedene spontanosti i kreativnosti.

Sociodrama je izrasla iz Morenove ljubavi prema kazalištu, njegovim zanimanjima prema dinamici te njegovoj predanosti prema društvenom djelovanju.¹⁸ Još kao student filozofije, eksperimentirao je s kazališnom i dramskom igrom, odnosno proučavao je djecu tijekom igre te je krenuo razvijati ideje o spontanosti i kreativnosti. Bavio se organiziranjem društvenih akcija "samopomoći" namijenjenim pripadnicima ugroženih socijalnih kategorija koja nisu imala osnovna zakonska prava: beskućnici, prostitutke i dr.

Prema djelu autorice Patricie Sternberg *Who is in your shoes*, sociodrama je metoda grupne akcije u kojoj sudjeluju sudionici, te na temelju dogovorene sociološke situacije, spontano odigravaju uloge. Sociodrama pomaže protagonistima da izraze svoje misli, osjećaje, te riješe određene probleme na način da razriješe njihove vrijednosti. Sociodrama je u teoriji definirana kao produžetak metodološkog postupka psihodrame koji se u osnovi bavi istraživanjem konflikta i problema proisteklih iz društvenih uloga.¹⁹

Nadalje, Sternberg se osvrće na koncept "tuđih cipela" jer ukoliko se pokuša odigrati uloga nekog drugog pojedinca, bolje će se shvatiti tog drugog. Upravo kroz sociodramu saznaje se istina o čovječanstvu koja glasi da su svi više-manje slični nego što su različiti jer su u pitanju aspekti uloga koje se dijele s drugima. Jedan od primjera je uloga studenta - svi studenti studiraju, barem povremeno. Dakle, cilj sociodrame se odnosi na razumijevanje društvene situacije, položaja grupe u društvu, podizanja nivoa znanja o ulogama koje se odigravaju i o ulogama koje odigravaju drugi učesnici, te stjecanje konkretnih uvida kroz emocionalno rasterećenje, odnosno katarzu. Tehnike koje se provode u sociodrami nazivaju se jednako kao i u psihodrami - zagrijavanje, odigravanje i dijeljenje, a one osnovne razlike biti će prikazane u slijedećem djelu diplomskog rada.

2.5. Sociodrama - metode

„...Pa, doktore Frojd, ja počinjem tamo gdje ste Vi stali. Vi se susrećete sa ljudima u vještačkom ambijentu vaše kancelarije. Ja ih srećem na ulici i u njihovim domovima, u njihovoj prirodnoj sredini. Vi analizirate njihove snove, a ja pokušavam da im dam hrabrosti da sanjaju ponovo. Ja učim ljude kako da se igraju Boga.“²⁰

¹⁸ Sternberg, P. (2000) *Sociodrama: who's in your shoes?*, Westport, Connecticut: Praeger Publisher, str. 8

¹⁹ Blatner, A. i Blatner, A. (1997) *Applying sociodramatic methods in education*, Chapter 13, str. 126

²⁰ <http://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/10360/Disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
(pristupljeno 15.7.2023)

Kao i svaka priča ili igra, tako i sociodrama ima svoj početak, sredinu i kraj. Na početku provođenja terapije provodi se seansa zaigravanja gdje dolazi do buđenja osjećaja ili sjećanja, te se konkretizira izbor teme. Nadalje, slijedi odigravanje ili scenska akcija gdje se prorađuje tema na sceni i na kraju dolazi tehnika dijeljenja koja se odnosi na izražavanje poveznica, osjećaja i iskustva u vezi određene teme od strane protagonista. U sociodrami za razliku od psihodrame, fokus je na grupu i njezine odnose prema kolektivnim ideologijama. Potom, sociodrama se dotakne istine o čovječanstvu koja glasi da su ljudi više sličniji nego što su različiti. Ciljevi navedenih metoda nastoje pomoći ljudima da razjasne vrijednosti, riješe probleme, steknu veću dozu razumijevanja, te naposljetku da nauče odigravati životne uloge na sebi zadovoljavajući način.

Prezentirajući ljudske probleme u sociodrami, mogu se sagledati i doživjeti unutarnji svijet ljudi iz neke nove perspektive. Naime, dobiva se objektivniji uvid u određene situacije koje su se dogodile ili za koje postoji mogućnost da se dogode. Pomoću navedenih seansi može se doći do te točke kada se lakše uočavaju poveznice između događaja u sadašnjosti i prošlosti, te na takav način se dolazi do rješenja problema, uvida u nešto novo i života bez straha. Međutim, potrebna je doza opreza prilikom provođenja tehnika jer određene tehnike mogu biti previše ezoterične ili zastrašujuće za pojedine protagoniste pa voditelj seanse mora voditi brigu o navedenom kroz određene načine diskrecije.²¹

Sociodrama se uvijek usredotočuje na način na koji se sudionici priključe kolektivnom pitanju, odnosno problemu i ne smiju se odigravati vlastite uloge iz stvarnoga života za razliku od psihodrame koja ima fokus na pojedinca i nastoji rekreirati stvarne situacije ili prizore. Nadalje, u sociodrami dolazi do interakcije i grupi kroz sve dijelove seanse, te na zajednički način pokušavaju doći do mogućih rješenja.

Dakle, sociodrama se podrazumijeva kao obrazovni modalitet, dok je psihodrama terapijski modalitet.²² Međutim, između obrazovanja i psihoterapije postoji nekolicina sličnosti na koje treba obratiti pažnju, a tada s dolazi do teze da je granica vrlo kratka. Naime, svaka se bavi ljudskim razvojem - odgajatelj i psihoterapeut žele da ljudi s kojima rade imaju veće razumijevanje za sebe i okolinu, te obrazovanje može poslužiti kao terapija koja pruža ljudima mogućnost interakcije i lakšeg izražavanja kao i sama psihoterapija.

²¹ Karp, M. (2005) *The Handbook of psychodrama*, Routledge, New York, str. 11

²² Sternberg, P. (2000) *Sociodrama: who's in your shoes?*, Westport, Connecticut: Praeger Publisher, str. 6

3. PRIKAZ REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Sociodrama je moguća samo ako su sudionici zainteresirani za određenu temu, odnosno za njezino istraživanje i razradu. Navedeno je relevantno za bilo koji oblik igranja uloga, ali je osobito važno u improvizacijskoj grupnoj igri u kojoj se ne zna unaprijed kamo određena sesija može voditi, te kako će se završiti.

3.1. Prva seansa - Važnost braka i obitelji u društvu

Primjer sociodrame na temu: "Važnost braka i obitelji u društvu".

Sociodramski postupak se sastoji od sljedećih koraka:

a) Odabir teme

Odabrana je grupa od četiri participanta, te svatko od njih je iznio ono što ih trenutno najviše zaokuplja u vezi postavljene teze o obiteljskoj strukturi koja gubi svoj značaj sve više. U plenarnoj raspravi dogovara se u vezi konkretnijeg odabira teme, odnosno pitanja na koja će se pokušati odgovoriti kroz provedenu seansu. Dogovara se da će se raditi na sljedećoj studiji slučaja: "Relativno mlad, ozbiljan par koji je u ljubavnom odnosu 8 godina, prilikom pitanja od strane obitelji i prijatelja misle li stupiti u brak ili imati djecu, odgovaraju niječno na što nekolicina ljudi reagira negativnim komentarima jer sude prema standardima koje oni imaju."

b) Raspodjela uloga i postavljanje scene:

Postavljaju se sljedeća pitanja: Gdje smo i kada? Kojom prigodom se okupljamo? O kojim osobama se radi? Tko koga glumi?

Svaki sudionik ukratko opisuje svoju ulogu i svoju životnu situaciju. Prostor, odnosno pozornica je postavljena sa jednostavnim rekvizitima; definirane su sobe, mjesta, ambijent treba biti prepoznatljiv, kao i početna situacija i položaj pojedinih likova.

Dakle, četiri su participanta: predstavnik bejbibumersa, X, Y i Z generacije. Svatko od navedenih predstavnika generacija se postavio u "cipele" drugog predstavnika, odnosno predstavnik bejbibumersa odigrava ulogu predstavnika Y generacije, te obrnuto, i predstavnik X generacije glumi predstavnika Z generacije i obrnuto. Nadalje, kako bi se pobliže opisao prostor u kojem se odigravaju seanse, navest će se predmeti koji su poslužili u odigravanju uloga: fiksni telefon, pametni telefon, fotoaparat sa filmovima, laptop, novine, digitalni robot za usisavanje, krpa, olovka i papir. Početna pozicija

participanata je sjedenje u dnevnom boravku, uz ispijanje popodnevnog kave. Naime, predstavnik X generacije koji odigrava ulogu Y generacije je jedan od partnera u čijem odnosu je donesena odluka o neimanju potomka, te ne stupanja u bračnu zajednicu.

c) Radnja:

Voditelj seanse, odnosno redatelj daje znak za početak improvizacije. Marin, njegova majka Nikolina, baka Katica i prijatelj Kristian su se našli na popodnevnoj kavi u dnevnom boravku Marinove obiteljske kuće. Razgovaraju o društvenom sustavu, te budućnosti koja se ni jednom od njih ne čini svijetla. Marin se nadovezao i istaknuo kako njegova dugogodišnja djevojka i on ne planiraju stupiti u bračni odnos. Nakon mirnog početnog razgovora, atmosfera se počinje zagrijavati: majka je istaknula kako želi i mora postati bakom, te kako misle imati djecu ukoliko ne stupe u brak, dok Marinova baka smatra kako ovo uopće nije tema za diskusiju nego je društveno neprihvatljivo, i poviše sebično uopće pomisliti kako sin jedinac ne želi potomstvo. Prijatelj Kristian, ponešto stariji od Marina koji ima dvoje djece i ženu prokomentirao je da se slaže sa Marinom jer trenutno ne živimo u "zlatnom dobu", te da je u današnje vrijeme jako teško odgojiti jedno dijete, a kamo li dvoje. Marin je isticao pojam slobode i da se ne osjeća kao netko tko je sposoban odgajati dijete, a brak na papiru mu ne predstavlja ništa osim dodatne problematike ukoliko u budućnosti sadašnja partnerica i on shvate da ipak nisu jedno za drugo, te da im se životni putevi moraju razdvojiti. Neka od pitanja koje je Marin dobio su sljedeća: "Tko će se brinuti o tebi kad ostariš?", "Što ćeš učiniti sa svojim životom?", "Hoćeš li biti usamljen?", "Što je s ovjekovječenjem vrste?", "Požalit ćeš!" Na navedena pitanja Marin je imao vrlo kratke i konkretne odgovore: "Ne vjerujem da ću živjeti toliko dugo.", "Želim putovati i imati uspješnu karijeru.", "Djeca bi me učinila usamljenijim jer ne bi imao vremena baviti se onim što zapravo volim.", "Ima nas dovoljno na planeti." S obzirom da se krenuo osjećati kao dijete koje ne zna ništa o životu, uzeo je telefon kontaktirao djevojku i priupitao je ima li vremena da odu na ručak jer ne želi jesti kod kuće zbog određene situacije. Nakon odlaska iz kuće, majka, baka i prijatelj su još uvijek komentirali sa određenim zgražanjem zbog Marinove odluke, iako prijatelj je nastojao objasniti kako je to Marinov život, te da vjeruje da svaka njegova odluka do sad je bila dobra odluka koja je pozitivno utjecala na njega, te da će tako i ova iako vjeruje i u ono da nikad ne reci nikad pa samim time se možda Marin i predomisli. Bez Marinovog prisustva, i dalje se povela rasprava o slobodnim vezama: u suvremenom dobu više se niša ne može

okarakterizirati kao normalno. Zna li da postoje slikovnice sa prikazom *gay* parova, te našu djecu takva tematika uči kako je homoseksualnost normalna pojava, navela je Marinova majka.

d) Evaluacija:

Nakon odigranih uloga, sudionici iznose svoje iskustvo u ulozi: "Kako sam se osjećao tijekom igre? Što sam primijetio? Što mi se sviđalo, a što mi je smetalo? Kakav je bio odnos s drugim sudionicima?"

Komentari sudionika:

1. Predstavnik boomersa

Sudionik je odigravao ulogu Y generacije. S obzirom da se navedenu generaciju naziva informatičkom, te je prva generacija koja koristi internet i Google platformu, uviđa se kako se sudionik nastojao odmaknuti od tradicionalnih obilježja, te predstaviti obitelj i brak kao nešto što nije nužno. Međutim, uviđamo da postoji vrlo tanka granica između njegovih stavova, odnosno, brak i obitelj nisu nužni ukoliko se osobe ne osjećaju spremni za stvaranje istog, ali daju si na vremenu kako bi takav način razmišljanja promijenili. Sudionik navodi kako se osjećao loše jer ide protiv svojih stavova. Naime, odrastao je u vrlo tradicionalnoj obitelji, te je nastojao stvoriti još jednu jednako tradicionalnu obitelj sa ženom i troje djece, te se može okarakterizirati kao osoba koja je vrlo orijentirana na obitelj, odnosno pridaje veliku vrijednost istoj koja je uvijek imala prednost u odnosu na karijeru. U stvaranju još jedne tradicionalne obitelji je i uspio, ali primjećuje kako njegovi potomci nisu otišli u tom smjeru, te je upravo na temelju obrazaca ponašanja vlastite djece uspio prilagoditi ulogu Y generacije. Također, istaknuo je kako bejbi bumersima nije teško prihvatiti promjene, naime, navedena generacija je otporna na brojne promjene, te su se prilagodili mnogim tehnološkim i društvenim promjenama, ali obitelj i tradicija je nešto što se treba čuvati kroz sve navedene promjene.

2. Predstavnik generacije X

Sudionik je možda imao i najtežu ulogu jer se morao prilagoditi obrascima ponašanja Z generacije koja se uvelike razlikuje od svih navedenih generacija. Naime, Z generacija je u potpunosti informatička generacija, teži individualizmu, potpunoj liberalizaciji, te u velikom postotku živi virtualni svijet. Sudionik navodi kako smo sve više okruženi obrascima ponašanja Z generacije, te da mu nije bio problem "ući u cipele" navedene

generacije, ali je išao protiv svojih stavova i uvjerenja. Međutim, shvaća kako potrebe današnjih generacija se uvelike razlikuju od onih prije, odnosno od njegove X generacije, ali si postavlja pitanje u kom smjeru ide društvo? Hoće li prevelika težnja i želja za potpunim slobodama i individualnošću dovesti do kraha obiteljske zajednice, hoće li u nekoj daljoj budućnosti uopće postojati termin obitelj? Navedeno ga plaši, ali ne zbog sebe nego za buduće naraštaje.

3. Predstavnik generacije Y

Sudionik je odigravao ulogu boomersa. Naime, generacija Y je prva generacija koju se može nazvati informatičkom jer tijekom svog odrastanja koristi računala i Google platformu, te s obzirom na poprimljene obrasce ponašanja tijekom odrastanja, uvelike se razlikuje od boomersa. Međutim, sudionik ističe kako je imao relativno laganu ulogu s obzirom na njegove stavove. Naime, sudionik je pobornik tradicionalnih obrazaca ponašanja, te smatra kako društvo, dok je postojalo prisustvo tradicionalnih normi, nije poznavalo termin otuđenosti jedni od drugih kao što je to prisutno u suvremenom svijetu. Navodi, kako brak i obitelj gube svoj značaj, te više nisu jezgra društva, a poticanje slobodnih i alternativnih odnosa upravo su jedan od razloga. U odnosu s drugim sudionicima se osjećao vrlo dobro jer osoba koja je odigravala njegovu ulogu zagovarala je stavove koje on ne podupire, a on se našao u ulozi boomersa sa kojima dijeli iste stavove o trenutnoj situaciji u društvu.

4. Predstavnik generacije Z

Sudionik je odigravao ulogu X generacije. Ističe kako se snašao u navedenoj ulozi, ali ne razumije konzervativne stavove X generacije. Smatra da stavovi starijih generacija koji na određeni način osuđuju ljude bez želje za potomstvom su zastarjeli, te da bi svaka generacija trebala živjeti u skladu s vremenom na način da manje obraćaju pozornost na druge ljude i žive vlastiti život najbolje što umiju. Sudionik smatra kako generacije Z upravo to i rade - zbog želje da isprobaju sve u navedenom i uspijevaju. Naime, ukoliko se odluče na život bez djece, profitabilniji su, imaju više slobodnog vremena, te shodno tome više prilika da se pronađu u svijetu. Također, sudionik je prokomentirao već spomenute slobodne odnose, odnosno otvorene veze. Smatra da obiteljske veze nemaju tu snagu kao što su imale prije, te da ne mogu garantirati za partnera što je također jedan od dobrih razloga zašto ne napraviti korak više, odnosno ne imati dijete. Također, navodi kako je populacija i dalje previsoka za planetu, te da starije generacije ne trebaju biti uplašene zbog manjka nataliteta jer među tolikom

grupacijom i različitim stavovima, uvijek će postojati nekolicina koji i dalje žele obitelj i djecu, a takvi odnosi ne moraju nužno biti utemeljeni na tradicionalnim obrascima ponašanja da bi se nazivali obitelji.

U evaluaciji, pojam koji se često istaknuo je "slobodne i alternativne veze". Prilikom iznošenja komentara sudionika, svatko od navedenih je u određenom kontekstu spomenuo slobodne veze. Stoga se odlučilo nastaviti raditi na konceptu slobodnih i alternativnih odnosa.

3.2. Druga seansa - Slobodni i alternativni odnosi

Primjer sociodrame na temu: "Slobodni i alternativni odnosi"

Sociodramski postupak se sastoji od sljedećih koraka:

a) Odabir teme

Grupa od četiri participanta nedavno je sudjelovala u provođenju sociodramske seanse na temu "važnost braka i obitelji u društvu". Kroz provedene korake seanse, otvorilo se novo društveno pitanje koje se odnosi na slobodne i alternativne odnose. U raspravi se dogovara oko sljedeće studije slučaja: "Dugogodišnje prijateljice priznale su obitelji i prijateljima da su pripadnice LGBT (engl. *lesbian, gay, bisexual, and transgender*) skupine, te u budućnosti žele stvoriti obitelj, odnosno jedna od njih bi htjela roditi dijete koje će odgajati homoseksualni par."

b) Raspodjela uloga i postavljanje scene

Postavljaju se pitanja kao i u prethodno provedenoj seansi: Gdje smo i kada? Kojom prigodom se okupljamo? O kojim osobama se radi? Tko koga glumi?

Dakle, podjela uloga između bejbibumersa, X, Y i Z generacije je ostala ista kao i kroz prethodno napravljenu seansu. Svatko od navedenih participanata se postavio u "cipele" drugog predstavnika. Naime, predstavnik bejbibumersa odigrava ulogu predstavnika Y generacije, te obrnuto i predstavnik X generacije glumi predstavnika Z generacije i obrnuto. Međutim, kroz navedenu seansu, predstavnici odigravaju uloge prijatelja i roditelja imaginarnim djevojkama koje su priznale u kakvom odnosu jesu, te što žele od svoje budućnosti. Navedena odluka je donijeta iz razloga što se smatra da svaki od predstavnika generacije će odigravanjem uloge donijeti relevantan zaključak za navedenu temu ukoliko se uzme u obzir pretpostavke argumenata homoseksualnog para. Nadalje, početna pozicija participanata je u restoranu. Naime, roditelji jedne od djevojki, pozvali su najbliže njima poznate prijatelje svog djeteta kako bi porazgovarali

o trenutnoj situaciji u nadi kako bi ti isti prijatelji mogli biti potencijalne osobe za "odgovaranje" kćeri od nepromišljene životne odluke - da se opredijeli u homoseksualnost, te da potiče razvoj navedenih veza s obzirom da želi odgajati buduće dijete u takvoj okolini.

c) Radnja

Voditelj seanse, odnosno redatelj daje znak za početak improvizacije. Roditelji djevojke su vrlo nervozno pozdravili prijatelje koji su se pojavili u prostoriji. Ni jednom od njih nije bilo do objeda jer nisu znali što očekivati jedni od drugih, te u kojem će se smjeru odvijati razgovor. Roditelji djevojke su predstavnici generacije bejbibumersa i X generacije. Naime, otac je podosta stariji od majke, te je upravo takva situacija u njihovo vrijeme bila čudna njihovim roditeljima, ali ipak su se izborili za ljubav. Međutim, trenutno ne vjeruju da je njih dočekala deset puta gora situacija od njihove, kako navode u samom početku razgovora. Neka od prvo postavljenih pitanja i zaključaka jesu da vjeruju kako ništa nisu pogriješili u odgoju, te kako smatraju da je krivo društvo i shodno tom zaključku postavljaju pitanje, postoji li još neki homoseksualni par u njihovom društvu, te ukoliko da, zatražili su pojedinosti o istom. Međutim, prijatelji su odmah odgovorili kako ne postoji, te da nikad nisu imali doticaj s bilo kakvim homoseksualnim parovima kroz njihovo druženje koje traje i više od jednog desetljeća. S obzirom na odgovor koji roditelji nisu očekivali, na glas su se zapitali jesu li zapravo oni krivci. Prijatelji para su imali podjednake stavove u vezi navedene situacije. Naime, neki od zanimljivijih komentara jesu da postoje istraživanja prema kojima seksualna orijentacija ne predstavlja relevantan faktor u odgoju djeteta. Naime, rodni identitet koji se smatra izvan društvenih i kulturnih normi nije preduvjet za dobar ili loš odgoj djeteta. Postoje istraživanja prema kojima djeca iz "tradicionalnih obitelji", te "suvremenih obitelji", odnosno s roditeljima istog spola su prošla jednako dobro na raznim metrikama - tjelesno, zdravstveno, te u ishodima obrazovanja. Nadalje, nakon iznesenih stavova prijatelja, roditelji su nastupili sa protuargumentima. Naveli su kako u ovom slučaju znanstvene činjenicu nisu relevantne nego ono što je po njima zdravorazumno, a to je da homoseksualni roditelji nisu prikladni za odgoj djece zbog svoje seksualne orijentacije, te da nije moguće da se seksualni identitet djeteta razvija na gotovo isti način među majkama lezbijkama i heteroseksualnim roditeljima. Za primjer su naveli banalnu situaciju prema kojoj roditelj po struci doktor, u velikoj većini odgaja dijete koje će danas sutra postati doktor. Navedeno, od strane prijatelja je argumentirano kako

ne mora biti nužno kao što je prethodno navedeno jer su upoznati sa situacijama prema kojima u savršeno strukturiranoj obitelji intelektualaca postoji dijete koje je odabralo sasvim drugačiji životni put koji se uvelike razlikuje od puta njegove obitelji. Međutim, roditelji su se oglušili na stavove prijatelja, te iznosili činjenice prema kojima smatraju da odgoj unutar tradicionalne obitelji je zdraviji za dijete koje se u budućnosti neće pitati zašto nemam oca ili majku, odnosno zašto je moja obitelj drugačija od obitelji mojih prijatelja. S obzirom na konzervativne stavove roditelja, prijatelji su istaknuli još jednu društvenu situaciju u kojoj su i sami bili učesnici. Naime, jedan od prijatelja je jedina osoba koja je odrastao uz samohranu majku, te bez obzira na okolinu prilikom odrastanja uz odsustvo očinske figure, uspio je u svim sferama života do svoje tridesete godine života. S obzirom na predstavljenu situaciju koju je i sam proživio, te je živi primjer odraslog čovjeka koji prema nekolicini društvenih normi savršeno dobro funkcionira u suvremenom svijetu, upitao je gospođu i gospodina kakav komentar imaju na navedeno. Međutim, odbili su komunicirati u vezi navedene situacije koja je, prema njihovom mišljenju, nešto što postoji od davnina, odnosno samohrani roditelji postojali su još u dalekoj prošlosti, ali LGBT zajednica je nešto što je relativno novo i što tek nastupa u suvremenom svijetu, te se ne mogu znati posljedice na temelju pukih istraživanja koja ne traju duži niz godina, te iz navedenih razloga ne žele i neće priznati LGBT zajednicu kao ekvivalentne zajednice za odgoj budućih generacija. Jedan od prijatelja, odnosno predstavnik Z generacije je prokomentirala kako se živi u dobu kojem se je potrebno prilagoditi, te da nije dobro ograničiti sebe i svoje postojanje prema normama koju su postojale kroz prošla stoljeća. "Živimo u dobu kada se prihvaćaju različitosti, te buduće generacije trebamo učiti istome, a smatram da djeca LGBT roditelja će uvelike biti upoznata sa navedenim obrascima ponašanja. Odrastanje u takvom okruženju pridonosi učenju o prihvaćanju različitostima, zauzimanju za sebe i vlastite stavove, te odupiranju na različite osude koje su sastavni dio društvene kulture bio netko u LGBT zajednici ili ne. Ljudi imaju pravo izabrati koga će voljeti i koga žele za životnog partnera." Drugi prijatelj je prokomentirao kako razumije da je teško prihvatiti novo doba koje postaje novo normalno, ali da je bitno odgajati djecu unutar obitelji koja zna i može pružiti ljubav, toplinu i dom, a to ne mora nužno biti heteroseksualni par jer svi znamo da postoji nekolicina situacija u kojima djeca odrastaju bez navedenog iako imaju uza sebe biološkog oca ili majku. "Bez obzira na monologe prijatelja, roditelji i dalje ne prihvaćaju činjenicu da je njihovo dijete u LGBT zajednici, a ponajviše ne mogu prihvatiti da želi odgajati budućeg potomka sa drugom ženskom osobom, odnosno da

dijete neće imati uza sebe očinsku figuru. Potom, nastupili su komentari vezani za društvo, te isticanje kako to isto društvo u pozadini želi nametnuti iz tko zna kakvih razloga nešto što nije prirodno, a samim time ako nije prirodno nije ni normalno. Krenula je diskusija o medijima, te jesu li ti isti mediji pokretač novog doba koji prema, komentarima roditelja, nema svijetlu budućnost.

e) Evaluacija:

Kao i nakon prve seanse, tako i nakon odigranih uloga za vrijeme druge seanse, sudionici iznose svoje iskustvo u ulozima: "Kako sam se osjećao tijekom igre? Što sam primijetio? Što mi se sviđjelo, a što mi je smetalo? Kakav je bio odnos s drugim sudionicima?"

Komentari participanata:

1. Predstavnik boomersa

Predstavnik ističe kako za vrijeme odigravanja je nekolicinu puta osjetio potrebu da iskaže svoje stavove koji su suprotni onima što je morao odigravati. Iako, pri prilagodbi uloge, također je osjetio da ti komentari nisu bezvrijedni, odnosno nakon izgovaranja određenih argumenata zašto je prihvatljivo da LGBT zajednica odgaja djecu i stvara obitelj, shvatio je kako svako doba donosi nešto novo, te svaki novitet u društvenoj zajednici bude ili ne bude prihvaćen pa tako i LGBT zajednica. Smatra kako je u redu imati stavove koji se ne trebaju podudarati sa stavovima društva, ali da je relevantno argumentirati određeni stav. Također, ističe kako do prije odigravanja uloge nije u tolikoj mjeri razmišljao o navedenoj društvenoj situaciji, ali da se trenutno nakon odigrane seanse osjeća ponešto drugačije no prije. Naime, kontroverzni stavovi i dalje jesu prisutni, te bi svakako pokušao odgovoriti svoje dijete od takvog nauma, ali smatra da protiv nekih životnih čimbenika čovjek ne može, a i ne bi trebao biti jer se radi o ljudskim osjećajima koji su prisutni u ljudskom tijelu da nas vode kroz život, odnosno istaknuo je razum i osjećaje. Navodi kako treba sagledati i jedno i drugo, te zapravo pronaći aritmetičku sredinu za životnu sreću. No, svatko je krojač vlastite sreće, te malo tko može utjecati na drugu osobu, ali ističe da veliki utjecaj prepoznaje kroz medije i ono što se servira unutar društva. Ističe da „...živimo u dobu generacija koje prihvaćaju jednako virtualni svijet sa onim stvarnim...“ Naposljetku, u određenoj mjeri više žive u virtualnom nego u stvarnom i navedeno ističe kao najveći problem današnjice.

2. Predstavnik X generacije

Predstavnik X generacije je utjelovio ulogu Z generacije, te se u određenoj mjeri i pronašao u navedenoj ulozi. Zagovara tradicionalno, ali bez obzira na strah i bojazan koju osjeća u kojem smjeru ide društvo, smatra da je najbitnije odrastati u okruženju gdje vlada ljubav i razumijevanje, a navedenog može, a i ne mora biti u heteroseksualnim obiteljima. Ističe kako jako voli djecu, te da svaka pomisao na nesretno dijete koje odrasta u nesređenoj zajednici ga dovodi do razmišljanja koja se i ne protive suvremenim obiteljima. Vratio se na problematiku, odnosno pitanje iz prve seanse, te ističe da više podržava odgoj u LGBT zajednici nego odluku o ne imanju djece. Smatra da jedan od razloga takvim stavovima je što se kroz život bavio područjima koja su obuhvaćala rad sa djecom i vjeruje da bez obzira što nas čeka u budućnosti i što čeka buduće naraštaje, trebamo raditi na tome da djeca jesu odgajana u zdravom okruženju jer disfunkcionalne obitelji stvaraju buduće disfunkcionalne obitelji.

3. Predstavnik Y generacije

Kao što je predstavnik i istaknuo kroz evaluaciju prve seanse tako i nakon druge seanse navodi da mu odigravanje uloga boomersa nije problem jer je zagovornik tradicionalnih stavova. Društvo i kultura se razvijaju kroz vrijeme, te predstavnici generacija su metrika prema kojoj ljudi ističu zajednička iskustva i osvrte na određene društvene situacije, a predstavnik Y generacije nije mjerodavan svojoj generaciji i ne daje onu strukturu za koju se pretpostavlja da bi trebao tvoriti u društvu. S obzirom na tradicionalna uvjerenja, jedino što želi istaknuti kao relevantno je to da stavovi čovjeka uveliko ovise o različitim čimbenicima, a ponajviše religiji. Opisao se kao religiozna osoba, te smatra da je Bog stvorio muškarca i ženu kako bi reprodukcijom stvorili svijet u kojemu se živi danas. Svakako shvaća da je prirodno imati slobodu volje koga će voljeti, te imati za životnog partnera, ali također zagovara ako dvije žene ne mogu stvoriti dijete da prema tome ne bi trebale ni odgajati isto, odnosno stvarati takvu vrstu obitelji koja Bogom nije definirana. Također, shvaća da su to stavovi koje ne želi nametati, ali se jako dobro snašao u ulozi jer dijeli iste stavove koji su u skladu sa normama u kojima su živjeli, odnosno živi generacija boomersa.

4. Predstavnik Z generacije

Predstavnik je u potpunosti slobodnog razmišljanja i pobornik slobodne volje. Shvaća da svaka od generacija u povijesti živi u skladu sa normama koje su ih okruživale tada, ali ističe da ljudi ne bi trebali imati bojazan prema odgajateljima koji su pripadnici LGBT zajednice iz razloga što postoji nekolicina situacija u kojima život i budućnost

djeteta je u opasnosti zbog roditelja koji nisu sposobni zbog različitih čimbenika odgajati to isto dijete. Smatra da bi se polemika trebala voditi oko navedenog u većoj mjeri nego što se vodi oko LGBT zajednica. Ukoliko heteroseksualnu obitelj ne možemo kategorizirati pod funkcionalnu obiteljsku zajednicu, takvi roditelji ne bi trebali imati pravo odgajati dijete u takvom okruženju. Predstavnik je revoltiran zbog ograničenog razmišljanja ljudi koji su kontroverzni. Razumije da svatko ima svoje stavove, te ih svakako treba poštovati, ali ovaj slučaj nije jednostavna tema jer je u pitanju nečiji život koji naposljetku može u budućnosti stvoriti disfunkcionalnu zajednicu koja može stvoriti problem koji nije ništa naspram tzv. problema u vezi istospolnih zajednica.

S obzirom na spominjanje čimbenika koji utječu na stavove društva, te na ponavljanje riječi mediji i virtualan svijet, kroz treću seansu bavit će se pitanjem medijskog utjecaja na društvo.

3.3. Treća seansa - Medijski utjecaj na društvo

Primjer sociodrame na temu: "Medijski utjecaj na društvo"

Sociodramski postupak se sastoji od sljedećih koraka:

a) Odabir teme

Grupa od četiri participanta nedavno je sudjelovala u provođenju sociodramske seanse na temu "Slobodni i alternativni odnosi." Kroz provedene korake seanse, otvorilo se novo društveno pitanje koje se odnosi na utjecaje čimbenika na stavove i djelovanje unutar određene društvene skupine. U raspravi se dogovaralo oko sljedeće studije slučaja: "Obitelj koju čini majka, otac i dvoje djece razgovara sa obitelji koja je na isti način strukturirana, ali imaju različite odgojne mjere. Naime, roditelji koji tvore obitelj pod brojem 1 zagovaraju odgoj djece bez korištenja *smartphonea* i interneta dok roditelji koji tvore obitelj pod brojem dva imaju suprotne stavove jer smatraju da trebaju živjeti u skladu s vremenom i ne žele da se njihova djeca razlikuju od svoje generacije "

b) Raspodjela uloga i postavljanje scene:

Postavljaju se sljedeća pitanja: Gdje smo i kada? Kojom prigodom se okupljamo? O kojim osobama se radi? Tko koga glumi?

Dakle, podjela uloga između bejbi bumersa, X, Y i Z generacije je ostala ista kao i kroz prethodno napravljene seanse. Svatko od navedenih participanata se postavio u "cipele"

drugog predstavnika. Naime, predstavnik bejbibumersa odigrava ulogu predstavnika Y generacije, te obrnuto i predstavnik X generacije glumi predstavnika Z generacije i obrnuto. Dakle, par koji glumi predstavnike Y i Z generacije zagovaraju odgoj sa upotrebom *smartphonea* i interneta dok par koji je u ulozi boomersa i X generacije zagovaraju odgoj bez pristupa virtualnom svijetu sve dok dijete ne bude trebalo koristiti isto zbog potrebe obrazovanja.

c) Radnja

"Vrlo mala djeca ne bi trebali koristiti mobilne uređaje, a još manje imati pristup internetu". Sa navedenom izjavom započela je treća seansa. Naime, na jednoj od popodnevni kava, obiteljski prijatelji započeli su razgovor o odgojnim mjerama. Radi o paru koji su tek nedavno postali roditelji, te o paru koji ima troje odrasle djece. Prvi par je pobornik korištenja *smartphonea* u dječjoj dobi dok drugi par ima podosta argumenata protiv navedenog. Neka od pitanja koja su se pojavila tijekom razgovora od strane drugog para jesu sljedeća: "Smatrate li normalnim situacije u kojima trogodišnjaci nisu razvili spretnost držanja olovke, ali prate platforme poput YouTube-a i savršeno dobro se snalaze na tom području?", "Želite li da dijete živi virtualan svijet odvojen od realnosti?", "Smatrate da će dijete imati dobru koncentraciju kao i ono dijete koje još ne koristi *smartphone*? Novopečeni roditelji u trenutku su se osjećali "napadnuto" od strane drugog para, te prvo što su istaknuli je da ne žele da njihovo dijete bude podvrgnuto elementu podjele, odnosno potrebno je prilagoditi se svijetu i društvu koje nas okružuje i samim time dijete će im odrastati u uvjetima kao i većina generacije djeteta kako ono ne bi bilo izdvojeno i drugačije od drugih. Prokomentirali su kako je jasno da je teže prihvatiti novitete ukoliko su potpuno strani, odnosno drugi par nije odrastao okružen tehnologijama i samim time ne vidi potrebu za prilagodbom i ne vide važnost unutar iste. Na navedeno su dobili odgovor kako shvaćaju da je teško oduprijeti se onome što je nametnuto i što se čini kao pravilo da bi se individua uklopila u društvenu jezgru, ali također ne mogu shvatiti činjenicu da je u tolikoj mjeri tehnologija preuzela društvo i pitaju se hoće li ista zavladata svijetom. Zbog toliko argumenata koji su protiv korištenja *smartphonea* i interneta u dječjoj dobi, prvi par nije imao relevantniji argument od već navedenog jer su zapravo i sami popustili pred parom koji ima iskustvo u odgoju djece. Također, istaknuli su da oni kao roditelji ne mogu sami zadržati društvene promjene. Vodeći se time kako korištenje telefona u srednjoj školi je gotovo sveprisutno, nije realno očekivati da će malo mlađe generacije odrastati bez korištenja mobitela. Bitno je naučiti djecu odgovarajuće koristiti mobitele, te da ih mogu i

znaju koristiti na pravi način. Svjesni su da previše pristupa digitalnom nije dobro, ali da se živi u digitalnom dobu koje će postati još intenzivnije za buduće generacije i potrebno je znati se prilagoditi novim okolnostima. Također, naveli su da je njihova dužnost kao i ostalih roditelja, naučiti djecu koristiti digitalne alate na najbolji mogući način, te da im se jasno istakne njihova svrha koja nije nužno samo zabava i "gubitak" vremena. Na navedene argumente koje vode ka tome da djeca trebaju koristiti *smartphone*, drugi par je istaknuo kako djeca mlađa od trideset mjeseci nemaju potrebu koristiti isti jer ne može se dopustiti da krenu učiti iz videa, a ne iz stvarnog života. Prvi par se složio s navedenim, te nema namjeru učiti dijete kroz virtualan svijet, ali pri spomenu učenja, osvrnuli su se na sustav obrazovanja. Naime, kao što su i prethodno naveli, živi se u digitalnom dobu koje će s vremenom postati više digitalno nego što li je u ovom trenutku pa tako i obrazovne ustanove. S obzirom na to, dijete ne može "nespremno" krenuti u školu jer očigledno se živi u dobu kada je bitnije imati praksu korištenja *smartphonea* nego olovke. Jedno od glavnih pitanja u toku ove seanse se odnosi na pojam otuđenosti, odnosno u kojoj mjeri djeca unutar obitelji, ali i roditelji, korištenjem *smartphonea* i interneta se otuđuju jedni od drugih jer imaju sve manje vremena za druženje i razgovor u stvarnom svijetu. Naime, prva pomisao na tehnologiju asocira na uštedu vremena, te mogućnost zbližavanja s ljudima koji nisu u našoj neposrednoj blizini. Međutim, lako je zaboraviti na one ljude unutar našeg kruga upravo zbog navedenih tehnologija, prokomentirao je drugi par. S obzirom da se rasprava odvijala u nedogled kada su se samo isticali komentari, odnosno argumenti za i protiv korištenja *smartphonea*, pokušavalo se doći do zaključka koja je najbolja odgojna mjera kada se uzmu obje stvari u obzir. Naime, jedan i drugi par shvaćaju probleme današnjice i razumiju pravac u kojemu društvo nastoji ići naprijed, ali također zaključuju da nisu ekvivalentni donositi norme koje hoće ili neće pridonijeti opstanku društva. Također, zbog dužeg trajanja polemike oko otuđenosti društva zbog razvoja tehnologije, istaknuli bih par relevantnih činjenica koje ukazuju na navedenu otuđenost:

- Smatra se da je temelj društva obitelj, a suvremeni svijet se sve više ne može zamisliti bez tehnologije
- Više vremena provodi se na mobitelu nego s članovima obitelji
- S obzirom na odgojne mjere u kojima glavnu ulogu igra mobitel kako bi se dijete "smirilo", ono predstavlja neposrednog odgajatelja
- Društveni problemi nastoje se istražiti i riješiti na Google platformi u većoj mjeri nego što se nastoji riješiti uživo unutar članova obitelji ili prijatelja

- Zdravstveni problemi pretražuju se na internetu i ljudi sami sebi postavljaju dijagnozu prije nego što je postavi stručna osoba

Navedenim činjenicama su se složili i jedan i drugi par.

a) Evaluacija:

Kao i nakon prethodno provedenih seansi, nakon odigranih uloga za vrijeme treće seanse, sudionici iznose svoje iskustvo u ulozi: Kako sam se osjećao tijekom igre? Što sam primijetio? Što mi se sviđjelo, a što mi je smetalo? Kakav je bio odnos s drugim sudionicima?

Komentari participanata:

1. Predstavnik boomersa

"Teško je držati korak sa novitetima koji se pojavljuju uz vrlo brzu evoluciju tehnologije i digitalnih alata. Smatram da je navedeno nije problem samo našoj generaciji nego da ostavlja utjecaj na svakog pojedinca bez obzira koliko imao godina. Mi smo, možda, manje intuitivni kada je riječ o novim tehnologijama i to je jedina razlika. Korištenje novih tehnologija i nije toliko komplicirano, ali brzina promjena može otežati prilagodbu. Međutim, kada govorimo o utjecaju tehnološkog buma na određene generacije, mogli bi diskutirati dugo u noć. S obzirom da smo provodili seansu na temu utjecaja tehnologije na mlađu populaciju, istaknut ću da sam se teško snašao u navedenoj ulozi jer sam morao argumentirati nešto za što se uopće ne slažem. Naime, osim što se ja kao pojedinac osjećam preopterećeno zbog pametnih telefona i društvenih medija, isto tako smatram da odrastati unutar takvog okruženja ne vodi ka dobrom upravo zbog navedenog učinka kojeg nazivamo opterećenje, a uz to dolazi i do smanjivanja fokusa. Razumno je da se moramo prilagoditi vremenu u kojem uživimo i budući naraštaji ne mogu živjeti životom onakvim kakvim smo moja generacija ili ja, ali potpuni gubitak one srži koja je spajala društvo se veliko brzinom gubi i upravo iz navedenog razloga smatram da trebamo usporiti, izbalansirati i znati se u određenoj mjeri oduprijeti onome što nam je servirano."

2. Predstavnik X generacije

Obzirom na svjesnost da svaka generacija je okarakterizirana na određeni način zbog utjecaja političkih, ekonomskih i društvenih događanja, shvaća jednu i drugu stranu navedene problematike u vezi korištenja *smartphonea* i interneta u ranoj dječjoj dobi. "Svjestan sam razlike između moje generacije i generacije bejbibumersa. Manje smo lojalniji i predani unutar društva, ali u usporedbi sa generacijom Z, smatram da se u

potpunosti izgubio pojam lojalnosti. Ne mogu tvrditi da je jedino i prvenstveno napredak tehnologije kriv za navedeno, ali svakako smatram da ima učinka. Uviđam kako mlađe generacije ne mogu živjeti bez *smartphonea* dok kod moje generacije to još nije slučaj, a i nadam se da neće postati naša karakteristika. Djeci u vrlo mladoj dobi se daje na korištenje *smartphone* kako bi im odvratilo pažnju, odnosno predstavlja im određenu vrstu zanimacije jer pruža sve u jednom - crtiće, igrice, dječje pjesme... Međutim, dosta je teško postaviti granicu i znati kad je vrijeme za korištenje tehnologije i uolikoj mjeri. Trenutno se ne može bez iste, jer se svaka branša nastoji digitalizirati u sve većem postotku i samim time djecu se mora odgajati prema navedenom kako bi bila digitalno pismena. U ulozi koja je zahtijevala skoro potpuno slobodu uma prema navedenom problemu, pronašao sam neka nova uvjerenja i stavove kao što možete zaključiti iz prethodno navedenih komentara. Međutim, i dalje smatram da je generacija Z jedna od najotuđenijih generacija unutar društvene, odnosno generacijske skupine i navedeno me tjera na pitanje, uolikoj mjeri će budući naraštaji biti otuđeni jedni od drugih i hoće li obiteljska zajednica postojati ili će ostati kao jedna od karakteristika nekih starijih generacija.“

3. Predstavnik Z generacije

Predstavnik Z generacije je poznat kao osoba koja teži ka tradicionalnom, te je odrastao i želi da njegovi budući naraštaji odrastaju uz takva uvjerenja kao što je i opisano kroz komentare unutar prethodnih seansi. Bez obzira što se radi o prvoj generaciji koja 24/7 ima pristup internetu, raznim uređajima i društvenim platformama, vjerojatnije će nego druge generacije navesti negativne osjećaje o tehnologijama i društvenim medijima upravo jer je pobornik tradicionalnog načina života. Vjeruje da postoji nekolicina ljudi koji pripadaju njegovoj generacijskoj skupini koji su se u potpunosti prilagodili novom načinu življenja u suvremenom svijetu, ali on ne želi. "Vjerujem da bi trebao predstavljati bejbibumerse zbog mojih stavova i samim time uloga mi paše i nisam siguran kako bi se uspio snaći u ulozi Z generacije. Naime, iako bi mogao odglumiti i izreći stavove koje ne podržavam, vjerujem da ni pomoću brojnih seansi ne bi krenuo podržavati nešto što trenutno ne podržava, a to je korištenje *smartphonea* u ranoj dječjoj dobi. Ne isključujem mogućnost shvaćanja druge strane i ne kažemo za ove seanse "ulazak u tuđe cipele" bez razloga, ali trenutno se osjećam kao što sam i prethodno navodio i ni jedna od seansi nije ostavila drugačiji učinak na mene osim što sam potvrdio svoje stavove i mogao bi bez problema predstavljati bejbibumersa.“

4. Predstavnik Z generacije

"Poznato je da dosta pripadnika mojoj generacijskoj skupini ima lošije mentalno zdravlje od ostalih generacijskih skupina. Ne mogu donijeti zaključak koji je uzrok tome jer odnos između društvenih medija i mentalnog zdravlja je kompleksan. Vjerujem da podosta pripadnika i drugih generacija koristi društvene platforme i u tome možemo istaknuti društvenu povezanost kao pozitivnu stranu. Obzirom na odrastanje uz nove tehnologije, ne znam kako je živjeti bez istih, te ne mogu povući paralelu između korištenja i ne korištenja istih, ali ulazeći u ulogu X generacije, shvaćam od kud i zašto su ti isti izrečeni stavovi proizašli tijekom provođenja seanse. Vjerujem da pripadnici moje generacije imaju tendenciju konstantnog sudjelovanja na društvenim platformama bilo na aktivan ili pasivan način. Navedeno nam prelazi u naviku kao i svako ponavljanje određene radnje kroz život samo trebamo znati procijeniti koja je navika i uolikoj mjeri dobra ili loša. Međutim, smatram da svako doba donosi nešto novo unutar ekonomije, politike, društva, religije i samim time imamo slobodu volje prihvatiti ili ne prihvatiti novitete. No, na koji način se neka odluka ili naš izbor odraziti na nas same ili pak društvo nepoznato je, a možemo samo podlijeći pretpostavkama kao što je i većini pretpostavka da nove tehnologije i digitalno doba imaju više negativnih posljedica nego onih pozitivnih. Vjerujem da većina predstavnika moje generacije kao i ja ne vidi tehnologiju kao bijeg od svijeta nego kao budućnost svijeta dok navedeno nije slučaj kod starijih generacija. Svjesni smo da imamo potpuni pristup ogromnim količinama informacija samo je relevantno kako i na koji način ćemo te iste upotrijebiti. Potrebno je naučiti buduće naraštaje digitalizaciji i svemu onome što nam ista može pružiti ako znamo na kvalitetan način iskoristiti dato. Također, ukoliko se osvrnemo na korištenje društvenih medija, možemo uvidjeti da ti isti pružaju mogućnost slobode i kreativnosti - vrlo brzo možemo otkriti novi sadržaj, a jednako brzo možemo objaviti i podijeliti ono što smo stvorili. Tehnologiju trebamo promatrati kao igralište koje je puno prilika za eksperimentiranje novih ideja i stilova, te svakako si trebamo dati priliku iskoristiti navedeno na najbolji mogući način. Ukoliko imamo sposobnost kreiranja novih sadržaja u tolikoj mjeri smo sposobni kreirati vlastite živote, te zbog velikog obilja koji nam je serviran na dnevnoj bazi, možemo biti selektivni s onim što si dopuštamo u vlastiti život. Također, sposobni smo primijetiti razlike između lažnog i istinitog, scenariziranog i transparentnog te navedeno može biti samo pozitivan učinak i na one buduće naraštaje koji će koristiti tehnologiju jer mogu postati stupovi inovacija i zauzeti svoje mjesto kao pokretači društva u svijetu tehnologije."

4. OBITELJSKA ZAJEDNICA U TRADICIONALNOM DRUŠTVU

Prema Nimac (2010) u djelu *(Ne) mogućnosti obiteljske tradicije u suvremenom društvu* obiteljski obrasci dramatično se mijenjaju zbog zahtjeva modernog načina života. S aspekta tradicije, može se reći da obitelj predstavlja univerzalnu i vitalnu tradiciju, odnosno temelj svakog društva bez koje je ono nezamislivo, zajednička svim ljudima u svim vremenima iako u različitim oblicima, a njezin gubitak označava gubitak društvenih veza i zajedništva. Termin tradicija se postepeno mijenjao pa tako i pojam tradicionalne obitelji koje su mijenjale svoj oblik u skladu s društvenim i ekonomskim promjenama. Prema tome, pojam obiteljske zajednice u tradicionalnom društvu i obiteljske zajednice u suvremenom društvu značajno se promijenio.

23

U tradicionalnim društvima, pojam obitelji vrti se oko konzervativnog i vremenski poštovanog skupa vrijednosti. Tradicionalne zajednice podrazumijevaju patrijarhalni sustav gdje muškarac ima moć, a žena podređuje život svom mužu. Cilj u odgoju djeteta je da se nauči tradiciji, bude poslušno, te se prilagodi patrijarhalnom sustavu. Sukladno tome, Giddens (2000) tradicionalnu obitelj opisuje kao „...zajednicu utemeljenu na ekonomskim interesima bez ljubavi u kojoj je žena podređena mužu, bez ravnopravnosti među bračnim drugovima, u kojoj je seksualnost svedena na reprodukciju...“ Takva je situacija prevladavala do sredine 20. stoljeća kada obitelj prestaje biti ekonomski entitet i počinje je obilježavati romantična ljubav.

Očito je da izraz tradicionalna obitelj ima više značenja. S jednog aspekta, upućuje na prošlost, na obitelj koja s mnogih stajališta više ne postoji zbog stajališta modernog načina življenja, a s druge strane, tradicionalnu obitelj karakterizira sposobnost njegovanja tradicije, tjst. „...onog što obitelj čini nekom vrstom konstitutivnog elementa, trajnosti koja izmiče vremenu...“²⁴

Najveće obilježje tradicionalnih obitelji je prenošenje tradicije s generacije na generaciju (prenošenje vjerovanja, simbola i ostalih nematerijalnih elemenata). Ponekad su obiteljske tradicije povezane s praksama i vjerovanjima naslijeđenim od prijašnjih generacija, a tijekom procesa prenošenja tradicije usvaja se i jedna vrsta duhovne aureole.²⁵ Definicija prema hrvatskoj enciklopediji²⁶ ističe da se ista odnosi na iskustva i kulturne stečevine neke zajednice prenesene - usmeno, pismeno ili primjenom - iz naraštaja u naraštaj. U religiji, usmeno i pismeno prenošenje religijskih učenja i prakse tijekom dugih razdoblja.

²³ Nimac, D. (2010) *(Ne)mogućnosti tradicijske obitelji u suvremenom društvu*, *Obnovljeni Život : časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 65 (1), str. 23

²⁴ Ibidem, str. 24

²⁵ Ibidem, str. 24

²⁶ Sadržaj prema: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47023> (pristupljeno 27.7.2023)

Treba istaknuti kako prenošenje obiteljske tradicije usvaja duhovno značenje i pomaže da se obiteljski lanac učvrsti ne samo na temelju krvnog srodstva već i na zajedničkim obiteljskim vjerovanjima, simbolima, predajama i dr. Sukladno tome, upravo prenošenje i njegovanje obiteljskih tradicija prednjači kod tradicionalnih obitelji, budući da jamči simbolično, moralno i duhovno zajedništvo, a ne samo fizičko.²⁷ Nadalje, još jedna značajka tradicionalne obiteljske zajednice je koncept proširene obitelji koji je bitan u tradicionalnim društvima, s bliskim odnosima i mrežama podrške koje se protežu do rodbine koja uglavnom obuhvaća bake i djedove, tetke, stričeve i dr. Ove proširene obiteljske veze igraju ključnu ulogu u pružanju emocionalne, financijske i socijalne podrške, potičući osjećaj pripadnosti i sigurnosti.

U nastavku će se istaknuti dobiveni rezultati u provedenim seansama, odnosno zanimljive odgovore od strane sudionika koji svoju zajednicu smatraju tradicionalnom, zašto je smatraju kao takvom:

"Da, njeguju se određeni tradicionalni aspekti, ali smatram da je to prvenstveno jer sam odrasla u manjoj sredini gdje je puno lakše održati obiteljske vrijednosti koji se smatraju tradicionalnim."

"Uglavnom je tradicionalan, ali se sve više taj aspekt iskorjenjuje."

"Da jer njegujemo tradicionalne običaje koje se prenose sa koljena na koljeno."

Naime, sudionici koji i dalje žive u određenom obliku tradicionalne zajednice jesu i pobornici iste. S obzirom na mala odstupanja od mlađih generacija, može se reći da veliku ulogu igra podneblje, te drugi kulturalni obrasci stoga se mogu navesti manje urbane sredine u kojima je lakše očuvati obiteljsku tradiciju zbog manje ubrzanog načina života i veće mogućnosti provođenja vremena u zajednici. Navedeno potvrđuje teza autora Stevanovića u djelu *Obiteljska pedagogija* koji upućuje na to da gradska gomila usamljuje pojedinca, te da se povećani zahtjevi u takvom obliku svakodnevnice mogu odraziti na povećani broj rastava braka u gradovima.²⁸

Do danas se pojam tradicionalne obitelji dosta transformirao, a nekoliko faktora koji su utjecali na to su:

- rastuća bračna ranjivost i njezine nove karakteristike
- pad nataliteta i nova značenja roditeljstva i

²⁷ Nimac, D. (2010) (Ne)mogućnosti tradicijske obitelji u suvremenom društvu, *Obnovljeni Život : časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 65 (1), str. 24

²⁸ Stevanović, M. (2000) *Obiteljska pedagogija*, Varaždinske Toplice : Tonimir, str. 157

- produženi ostanak djece u obitelji.²⁹

Prema autoru Nimac, danas se živi u vremenu u kojem bračni partneri se sve više emancipiraju od rodbine, koja posljedično ima sve manje utjecaja na njih, a time bračna veza ima središnju ulogu u odgoju djece. Nadalje, danas se u braku traži osobna sreća, a žene imaju sve manje motivacije udavati se radi materijalne sigurnosti i pozitivnog društvenog statusa. U novije vrijeme odnos roditelja i djece smatra se najvrjednijim, a njihovi odnosi čvrsti i trajni. Smanjivanje broja rođenih i činjenica da se rađanje bila i planira, doprinosi stvaranju emocionalnog naboja, čime je roditeljstvo shvaćeno na romantičan način. Danas postoji tzv. fenomen produžene obitelji budući da djeca odgađaju fazu osamostaljivanja, a često na to utječe nezaposlenost i rješavanje stambenog pitanja.³⁰

Možemo istaknuti kako je pojam tradicionalne obitelji evoluirao. Stroga pravila, moć i hijerarhija postali su stvar prošlosti, ali uz to i prenošenje pravih kulturnih zajednica koje bi dodatno ojačavale određenu obiteljsku zajednicu. Iako se uloga obitelji značajno promijenila, obitelj još uvijek predstavlja primarnu društvenu zajednicu koja je od vitalne važnosti za svakog čovjeka, temelj je njegova ostvarivanja i uključivanja u društvenu zajednicu. Osim toga, obitelj vrši ulogu vjerskog, povijesnog, generacijskog i kulturnog transfera. Moderna društva svjedoče sve većoj raznolikosti obiteljskih struktura, s obiteljima s jednim roditeljem, roditeljima istog spola i mješovitim obiteljima. Unatoč tome, pojam tradicionalne obitelji i dalje ima značajno kulturno i povijesno značenje u oblikovanju društvenih vrijednosti i normi.³¹

²⁹ Nimac, D. (2010) (Ne)mogućnosti tradicijske obitelji u suvremenom društvu, *Obnovljeni Život : časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 65 (1), str. 26

³⁰ Ibidem, str. 26

³¹ Ibidem, str. 26

5. OBITELJSKA ZAJEDNICA U SUVREMENOM DRUŠTVU

5.1. Moderno društvo

Važno je istaknuti da postoje tri koncepta društva:

- tradicionalno
- moderno i
- postmoderno.

Naime, tradicionalni koncept je prethodno pojašnjen, a u ovom poglavlju je fokus na moderno i postmoderno. Prema Kregar J. (1994) u djelu *Promjene u strukturi obiteljskih zajednica*, moderno društvo je posve različito od tradicionalnog jer su ljudi orijentirani prema cilju, te prevladavaju principi, odnosno nastoje se primjenjivati jednaka pravila prema svima.

5.2. Suvremena obitelj

Osim utjecaja liberalizma, početak urbanizacije stanovništva dovodi do prenapučenosti gradova, a u selima i manjim mjestima broj stanovnika znatno opada. Motivi preseljenja jesu poslovne prilike, te bolja zarada, odnosno grad nudi velike mogućnosti u poslovnom i društvenom svijetu. Međutim, navedene promjene imaju veliki utjecaj na obitelj; „... gradska gomila usamljuje pojedinca, te ga isto tako usamljuje krajnja podjela rada i birokratizam velikih poduzeća ili društvenih ustanova, u kojima se osjeća kao sporedni kotačić, koji svaki drugi može zamijeniti..., pa se tako može objasniti i povećani broj rastava brakova u gradovima“ (Stevanović, 2000., str. 157).

Nastavno na prethodni citat od strane autora Stevanovića, mogu se nadovezati rezultati provedenog istraživanja, odnosno istaknuti odgovori sudionika koji zajednicu smatraju modernom, te zašto je smatraju kao takvom. Sudionici su izjavili sljedeće:

"Ne. Današnji (ubrzani) način života ne daje previše mogućnosti onom tradicionalnom. Posao, novac i karijera postali su veći prioriteta."

"Moj odnos nije tradicionalan jer nisam u braku s partnerom niti planiramo djecu. Smatram da tradicionalna zajednica podrazumijeva stupanje u brak i eventualno imati djecu."

"Ne mogu nazvati svoju obiteljsku zajednicu tradicionalnom. Možda su ostali određeni aspekti poput nedjeljnog ručka s vremena na vrijeme, ali sve više naš odnos se razvija u virtualnom svijetu zbog daljine koja nas razdvaja, a trenutno je neophodna zbog poslovnog života."

Za razliku od obitelji koje žive u gradovima i urbanim sredinama, obiteljske zajednice na selu imaju mogućnost provoditi više vremena zajedno, te takve obitelji su povezanije.

Nadalje, razmišljanje na globalnoj razini dovodi do novih potreba pojedinca. Ulaganjem u znanje i sve duži proces obrazovanja dovode do produljenja samačkog života, kasniji ulazak u brak ili pak ne ulazak u isti. Individualizam dobiva na sve većem značaju u svakodnevnicima ljudi. Naime, individua svojim znanjem, ulaganjem i radom smatra se jedinim odgovornim za rast ili postignuće pa se tako ona postavlja iznad svakog oblika društvene zajednice pa tako i obitelji. Upravo kroz navedene promjene može se kazati kako iste stvaraju nove vrijednosti unutar obiteljske zajednice te se naveliko odmiču od onih tradicionalnih.

Usporedivši s provedenim istraživanjem sudionici koji i dalje žive u određenom obliku tradicionalne zajednice jesu i pobornici iste, generacijski ne možemo izdvojiti ni jednu grupu jer ima pripadnika u sve 3 navedene generacijske grupe. Može se uočiti da veliku ulogu igra, podneblje, te drugi kulturalni obrasci stoga se mogu izdvojiti manje urbane sredine u kojima je lakše očuvati obiteljsku tradiciju zbog manje ubrzanog načina života i veće mogućnosti provođenja vremena u zajednici. Navedeno potvrđuje teza autora Stevanovića u djelu *Obiteljska pedagogija* koji upućuje na to da gradska gomila usamljuje pojedinca, te da se povećani zahtjevi u takvom obliku svakodnevnice mogu odraziti na povećani broj rastava braka u gradovima.³² Nadalje, sudionici koji su istaknuli svoje zajednice kao netradicionalne, odnosno suvremene, uglavnom žive sami ili u izvanbračnoj zajednici. Može se istaknuti izjava predstavnika X generacije koji ističe da su posao, novac i karijera postali veći prioriteti te se navedeno može usporediti s tezama u članku *Demografski aspekt promjene obitelji i braka u Hrvatskoj* autora Ivana Majstorića koji navodi da je potrebno istaknuti bitan čimbenik koji utječe na promjene u obiteljskoj zajednici, a to je proces odvajanja mjesta rada od mjesta stanovanja.³³ Također, tezu se može usporediti s izjavom predstavnika generacije Y koji upravo ističe navedeno, a to je da smatra svoju obitelj netradicionalnom zbog udaljenosti od doma.

Nadalje, može se istaknuti par zanimljivih odgovora od strane sudionika u vezi stavova o braku i obitelji, te što im pojmovi predstavljaju u konačnici.

Ispitanik koji je pripadnik generacije Milenijalaca odgovorio je sljedeće:

"Smatram da brak i obitelj imaju važnu funkciju u čovjekovom životu. Naravno, postoje i drugi elementi, ali po meni, obitelj i brak jesu prioriteti."

Potom, ispitanik broj 2, pripadnik generaciji Z iznosi sljedeći odgovor:

"Brak je institucija, nametnuti dio od strane društvenog sistema. Obitelj je bitan čimbenik života, ali smatram da nije neophodno ostvariti ni jedno ni drugo... postoje i drugi prioriteti."

³² Stevanović, M. (2000) *Obiteljska pedagogija*, Varaždinske Toplice : Tonimir, str. 157

³³ Majstorić, I. (2019) Demografski aspekt promjene obitelji i braka u Hrvatskoj, *Geografski horizont*, 65 (2), str. 20

Iz gore citiranih odgovora dobivenih kroz provođenje seanse, može se uvidjeti kako postoji generacijski jaz³⁴ između navedenih generacija, te utjecaj doba u kome su odrastale. Ispitanik broj 1 još njeguje tradiciju i obiteljske vrijednosti dok ispitanik pod brojem 2 je pobornik modernog doba, te ne vidi brak i obitelj nužno kao prioritet.

Govoreći o globalizaciji, važno je za istaknuti migracije na koje su primorane poneke obiteljske zajednice. Proces migracije, odnosno potrage za boljim poslovnim uvjetima dovodi do razdvajanja obitelji jer je uobičajeno da samo jedna osoba poduzme korak preseljenja u drugu državu. S obzirom na navedeno dolazi do stvaranja virtualnih obitelji ili pak jednoroditeljskih obitelji - suvremene obitelji.

Migracija naroda rezultirala je miješanju kultura, te prema Crnković (2016)³⁵ stvara se multikulturalizam gdje dolazi do miješanja različitih kultura, odnosno etnokultura (etničke grupe, nacionalne manjine, spolna ili rodna kultura...). Može se istaknuti rodna ili spolna kultura koja se opisuje kao kultura društva koji se razlikuju po svojim stavovima, pogledima na svijet i prihvaćenosti od strane drugih. Naime, pomiješane kulture u jednom društvu dovode do novih vrijednosti, a kulturološke razlike dovode do stvaranja novih oblika obitelji.

5.3. Alternativne obitelji

Odstupajući od temeljnog pojma bračne zajednice, umnožavaju se dvosmisleni pojmovi kako bi redefinirali obitelj odnosno definirali nove obiteljske modele. Navedeni novi obiteljski modeli su podijeljeni na jednoroditeljske obitelji, prekomponirane obitelji, homoseksualne obitelji. Kada se previše daje pažnja novim modelima obitelji, prema Trujillo³⁶, rezultat će u tome da tradicionalna obiteljska zajednica gubi na svojoj svrsi, odnosno značenju. Više od polovice obitelji svjetske populacije živi u određenoj zajednici birajući alternativni oblik. Naime, u međuvremenu su se razvili alternativni oblici obitelji koji se biraju sve češće, te ih nije moguće posve jasno sistematizirati. S obzirom na navedeno, rezultati kroz provedene seanse su pokazali kako se uviđa utjecaj modernosti, odnosno suvremenog doba. Najveći broj sudionika živi samo ili u izvanbračnoj zajednici, te navedeno potkrjepljuje tvrdnju autorice Ljubetić u djelu *Obitelj u povijesnom i suvremenom kontekstu* gdje ističe kako promjene u društvu se odražavaju na promjene unutar obiteljske zajednice pa je tako obitelj poprimila obilježja suvremenog doba u kome je sve veći broj alternativnih obitelji, odnosno izvanbračnih

³⁴ Gotovo proporcionalno povezani rast između digitalizacije i generacijskog jaza, najočitiji je upravo na primjeru dobnih skupina. <https://hrcak.srce.hr/file/326235>., pogledano: 19.08.2023

³⁵ Crnković, A. M. (2016) *Utjecaj multikultura u Hrvatskoj na turizam*, Završni rad, Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu

³⁶ THE FAMILY AND LIFE IN EUROPE (vatican.va)

zajednica ili s pak veliki broj ljudi sve kasnije odlučuju na bilo kakav oblik zajednice ili pak ostaju sami bez partnera. Može se istaknuti teza autora Elkind koji kaže kako još u šezdesetim godinama prošloga stoljeća se uviđala promjena prema kojima dolazi do stanja kada je prioritet veće zadovoljenje potreba samih roditelja. Također, Haralambos i Heald sa citatom "*Moj posao-moj život*" potvrđuju navedene rezultate. Dakle, sve više pojedinaca stavlja obrazovanje i posao kao prioritet u odnosu na obitelj (brak i djecu), te se takav oblik zajednice sve više odgađa ili se ne stupa u istu.

U suvremenom društvu obitelj je predstavljena kao nešto što je arhaično. Naime, obitelj narušava sve relevantniju slobodu pojedinca, odnosno ona nije u skladu s modernim vremenom, a navedeno također dokazuju prethodno predstavljeni rezultati istraživanja o želji za potomkom i stvaranju obitelji u budućnosti. Pojavljuje se pojam slobodnih veza koje su prikazane i opisane kao rješenje navedenog "problema".

Može se uvidjeti kako tradicionalna obiteljska zajednica gubi svoju svrhu, a navedeno se da očitati unutar provedenog istraživanja jer sudionici smatraju kako oba roditelja nisu nužno potrebna za sretno odrastanje, no i dalje je prisutan veliki broj ljudi koji smatra da su oba roditelja nužna za sreću djeteta prema brojnim istraživanjima. S obzirom na navedeno može se uzeti za primjer djecu rastavljenih roditelja, a prema tezi autora Mrnjavac (2014) postoje i dalje predrasude o takvim oblicima zajednica, te za njih smatra kako imaju učestalijih problema u ponašanju.

5.3.1. LGBT zajednice

U skupu alternativnih obitelji, izdvojit će se obitelji istospolnih zajednica. Govori se o suvremenom obliku obitelji koji ima najviše prepreka u suvremenoj svakodnevnicu. Radi se o zajednicama koje čine dvije ženske, muške ili transrodne osobe.

Prema Brajša - Žganec, Lopižić, Penezić (2014), ispostavilo se da ni jedna od pretpostavki o poremećaju, bolesti bilo psihičkoj ili fizičkoj nije točna, te samim time nije razlog homoseksualnog opredjeljenja.³⁷ Naime, seksualna opredjeljenost je rezultat, hormona, gena, te naposljetku i vanjskog okruženja. U prošlosti navedeni oblik alternativnih zajednica nije imao nikakva prava, te su uveliko osuđivani i neprihvaćeni od strane društva. Borbom za prava, udruge su došle do točke da su u većini zemalja njihove zajednice prihvaćene, odnosno postigle su ravnopravnost. Zakon o posvajanju nije opće prihvaćen, ali bi mogao zaživjeti u svim

³⁷ Žganec, A., Lopižić, J. i Panezić, Z. (2014.) *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*, Zagreb: Hrvatsko psihološko društvo, Zagreb : Hrvatsko psihološko društvo : Naklada Slap

državama u skoroj budućnosti.³⁸ S obzirom na navedeno omogućilo se stvaranje LGBT zajednica koje postaju učestali oblik suvremene obitelji,³⁹ a to dokazuju i rezultati istraživanja u provedenoj anketi. Naime, navedeni rezultati ukazuju da suvremeno doba utječe na stavove pojedinca iz razloga što u ne tako dalekoj prošlosti pojam LGBT zajednica nije dobrodošao, te je percipiran kao bolest dok danas navedena zajednica postaje sve učestaliji oblik obitelji.

5.3.2. Slobodne veze i jednoroditeljske obitelji

Osim istospolnih obitelji, sve češće se nailazi i na pojam jednoroditeljskih obitelji.⁴⁰ Objektivno, navedeni pojam označava samohranu majku ili oca, međutim u suvremenom dobu, većina žena se odlučuje posvetiti vlastitim potrebama u kojima im je relevantna karijera stoga postaju neovisne i odabiru osnovati jednoroditeljsku obitelj kako se ne bi morale vezati brakom.

³⁸ Mak, K., i Jakovčić, M. (2021) Ružičasti prostori potrošnje: istraživački dosezi i perspektive, *Hrvatski geografski glasnik*, 83 (2), str. 59-77

³⁹ Sadržaj prema: <https://zagreb-pride.net> (pristupljeno 1.8.2023)

⁴⁰ Grozdanić, S. (2000). *Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka*. Ljetopis socijalnog rada, 7 (2), 169-182.

6. UTJECAJ MEDIJA NA OBITELJSKU ZAJEDNICU

6.1. Prodor medija u suvremenom društvu

U današnjem tehnološkom svijetu, utjecaj masovnih medija i drugih tehnologija u određenoj je mjeri smanjio razinu komunikacije između članova obitelji, utjecao na međuljudske odnose i druge aspekte obiteljskog života.⁴¹ Komunikacija oblikuje obiteljski život, odražava obiteljske odnose, ključna je u funkcioniranju obitelji i vitalna u uspostavljanju kulture odnosa.⁴² Otkako su internet, a posebice pametni telefoni, postali normalni dio svakog pojedinca, utjecaj masovnih medija na pojedince, te obiteljske i društvene zajednice eksponencijalno se povećao. Društveni mediji su u posljednjih nekoliko godina porasli velikom brzinom, a danas se isti koriste kao platforme za održavanje komunikacije s ljudima kao i bijeg od stvarnosti. Još od 80-tih godina prošlog stoljeća može se primijetiti utjecaj i posljedice djelovanja medija na obiteljski odgoj. Prema Ciboci (2011) „...pojava i razvitak novih televizijskih i glazbenih sadržaja potaknuli su stvaranje brojnih socijalnih i psiholoških procesa koji su danas vidljivi u obitelji, kao i u cijelom društvu. Mediji su na svoj način potpomogli razvoju liberalnog i popustljivog odgoja. Roditelji su često svoju djecu ostavljali na „čuvanje“ televiziji i to u najčešćim slučajevima bez nadzora, a kao razlog tomu navodi se kako roditelji nemaju vremena za provođenje sa svojom djecom.“ Veliki prodor medija u sferu obiteljskog odgoja počeo je stvarati suvremenim obiteljima razne pritiske, probleme i izazove. Stoga se i sama uloga obitelji u djetetovom životu počela dovoditi u pitanje.

Internet je spojio sve ondašnje medije u jedan (televiziju, radio, novine, časopise i knjige). Sve je postalo lako dostupno, granice više ne postoje, a pitati roditelje za informaciju više nije potrebno. Televizija, pametni telefoni i društvene mreže postaju bitna potreba današnje generacije. Ovisnost o medijima stvorilo je značajan učinak među obrascima ljudskog ponašanja. Razvio se takav trend da se članovi obitelji drže različitih medija za lakšu komunikaciju unutar svoje obitelji, što smanjuje međuljudsku komunikaciju i dovodi do nezdravih odnosa unutar istog kućanstva. Također, prisutna je pojava gdje mediji preuzimaju veliki aspekt u odgoju i obrazovanju djece. Za takvo pojavu odgovorni su različiti novonastali životni čimbenici.⁴³ Brz dnevni poslovni ritam izbacio je iz ravnoteže obiteljske odnose, a svakodnevni pritisci i stres dodatno su narušili obiteljsku ravnotežu. Djeca se sve više otuđuju

⁴¹ Sriram, A. i Kumar, D. (2014) *Impact of media on interpersonal communication among family members*, str. 19

⁴² Ibidem, str. 19

⁴³ Kimer, K. (2018) Uloga medija u obiteljskom odgoju, *Didaskalos*, 2 (2), str. 44

jedna od drugih, a paralelno s tim se i roditelji otuđuju od djece, ali i međusobno.⁴⁴ Postoje određena stajališta u kojima se iznosi kako već u 1990-im mediji poprimaju oblik „trećeg roditelja“, što ulogu pravog roditelja gura na stranu. Može se doći do zaključka kako današnji roditelji ne mogu pronaći balansirani odgoj i da je stremljenje prema ekstremnim oblicima odgoja, autoritarnosti i popustljivosti, gotovo neizbježno.

Masovni mediji su danas takvi da pružaju temelje koje pojedincima trebaju za komunikaciju, edukaciju i održavanje povezanosti s vanjskim svijetom. Njihov sve veći prodor u društvo, ali i obrnuto, otvorilo je prilike u kojima mediji igraju, kako je i ranije zaključeno, relevantnu ulogu u životima ljudi i zajednica. Mediji imaju brojne pozitivne učinke i veliku važnost u društvu, međutim, zbog važnosti koju mediji imaju i moći koju posjeduju, javljaju se i negativne posljedice tog djelovanja.⁴⁵

Suvremeni mediji izmijenili su mnoge aspekte današnjeg svijeta. „Svijet je postao znatno manjim, a komunikacija je postala brza kao nikada do sada. Tradicionalne društvene veze i vrijednosti polako nestaju, a time i obiteljske vrijednosti koje su njegovane stoljećima.“⁴⁶ Roditeljska uloga više nije ista kao nekada, a velik broj roditelja nailazi na mnoge poteškoće uzrokovane medijskim djelovanjem i modernim načinom života kojim su izloženi. Neosporno je kako je roditeljima sve teže držati obitelj na okupu i djecu na „pravom“ putu, a to se odražava na njihov odgojni stil budući da su permisivni i zanemarujući stilovi odgoja sve više prisutni u modernim društvima pri čemu mediji igraju značajnu ulogu, kao i moderan način života.⁴⁷

Stoga, postavlja se pitanje mogu li masovni mediji značajno narušiti odnose u krugu obiteljske zajednice i kako zapravo ti isti mediji utječu na svakog pojedinca. Očito je da u današnjem modernom društvu, mediji imaju značajan utjecaj na pojedince i zajednicu, a mnogi su zabrinuti zbog implikacija tih učinaka i često se postavljaju pitanja poput:

- Kako mediji utječu na ljude?
- Kako mediji utječu na sljedeće generacije?
- Kako video igre mijenjaju pojedince?
- Kako mediji utječu na zdravlje?
- Jesu li mediji postali dominantan odgojni stil?
- Jesu li masovni mediji doista važni?
- Kako masovni mediji utječu na komunikaciju u krugu obitelji?

⁴⁴ Ibidem, str. 44

⁴⁵ Đuran, A., Koprivnjak, D. i Maček, N. (2019) Utjecaj medija i uloga odraslih na odgoj i obrazovanje djece predškolske i rane školske dobi, *Communication Management Review*, 04 (1), str. 270

⁴⁶ Ibidem, str. 43

⁴⁷ Ibidem, str. 44

- Kako korisno koristiti masovne i društvene medije?

6.2. Pozitivni i negativni učinci medija

Prema Valković u članku *Utjecaj medija na socijalizaciju*, procesi socijalizacije se ne odvijaju kroz obitelj, školu ili Crkvu nego je to postala uloga medija. Naime, mlađe generacije socijaliziraju se putem društvenih medija, te tako formiraju vlastiti identitet. Za svaku vrstu medija postoji mnoštvo različitih mišljenja, neka temeljena na istraživanju, neka ne. S jedne strane, pozitivna upotreba tehnologije i masovnih medija omogućuje ljudima da se informiraju, surađuju na inovativne načine ili ostanu u kontaktu s prijateljima i obitelji. S druge strane, te iste veze mogu se koristiti za opasne kibernetičke napade. Društveni mediji mogu pomoći ljudima da se osjećaju povezani i sretni, da se povežu sa starim prijateljima i steknu nove. Međutim, ti isti društveni mediji mogu dovesti do depresije ili tjeskobe, kada život ne ispunjava očekivanja prezentirana savršeno uređenim profilima. Internet može biti izvor motivacijskih poruka, videa ili postova na blogu koji pozitivno utječu na život pojedinca i povećavaju produktivnost ili zdrav život. Međutim, jednako je moguće da upravo te poruke pojedince mogu spriječiti da izađu izvan digitalnih okvira i žive stvaran život. Mediji se često opisuju kao štetni za tinejdžere, i iako je to svakako točno u određenim okolnostima, najbolje se može shvatiti da mediji imaju različite učinke na pojedinca. Ključno je biti svjestan kako masovni mediji i društvene mreže utječu na mozak s ciljem donošenja razumnih odluka o tome kako ih najbolje koristiti.⁴⁸

Neki opći pozitivni učinci medija kod mladih uključuju:⁴⁹

- Motoričke vještine se poboljšavaju tipkanjem i klikanjem miša, igranjem igrica i drugim vještinama vezanim uz korištenje tehnologije
- Mogu pomoći pri koordinaciji ruke i oka ili čak brzom razmišljanju
- Pristup masovnim medijima može poboljšati vještine čitanja
- Aktivnosti na društvenim mrežama poboljšavaju vještine pisanja i druženja
- Lako dostupna komunikacija s obitelji i prijateljima i dr.

⁴⁸ Sadržaj prema: <https://techbaji.com/technology/how-is-social-media-changing-family-relationships/>, (pristupljeno 29.7.2023)

⁴⁹ Sadržaj prema: <https://techbaji.com/technology/how-is-social-media-changing-family-relationships/>, (pristupljeno 29.7.2023)

Osim toga, sadržaj medijskih priča ili objava na društvenim mrežama može biti koristan i značajan za mlade. S platformama poput YouTubea i Instagrama imaju pristup pričama ljudi koje inače možda nikad ne bi čuli. Na taj način tinejdžeri mogu saznati da mnogi drugi prolaze kroz slične probleme kao oni, što im daje hrabrost i samopouzdanje. Nadalje, postoje i brojni pozitivni učinci društvenih medija na obiteljske odnose. Najvrijednije i najpozitivniji učinak društvenih mreža je obiteljska komunikacija. Društveni mediji predstavljaju primarni izvor komunikacije među članovima obitelji budući da omogućavaju besplatno povezivanje s obitelji s bilo kojeg mjesta u bilo koje vrijeme. Obiteljska zajednica može ostati povezana s obitelji putem statusa, dijeljenja fotografija i videozapisa. Nadalje, mogu podijeliti svoje probleme i osjećaje u teškim trenucima s geografski odvojenim članom obitelji kao i omogućiti učinkovit izvor uspostavljanja prijateljske atmosfere za obiteljske odnose putem grupnih razgovora i dijeljenja događaja.⁵⁰

Kao što je spomenuto i ranije, današnja digitalna socijalizacija ima i negativne učinke na obiteljske odnose koji se ne mogu izbjeći. Negativni učinci društvenih medija i način na koji društveni mediji mijenjaju obiteljske odnose privukli su veliku pozornost u krugu društva. U nastavku su istaknute neke negativne strane u vezi s tehnologijom, obitelji i društvenim medijima. Društveni mediji smanjili su fizičke prepreke u komunikaciji s ljudima, ali su također uništili obiteljsku kulturu i radost obiteljskih okupljanja. Zbog virtualne trenutne povezanosti, članovi obitelji se rijetko sastaju i dogovaraju okupljanja. Društveni mediji uzrokuju izolaciju od obitelji, a to se najčešće ogleda kroz generaciju bejbibumersa i generacije X. Nadalje, društveni mediji mogu biti uzrok nesporazuma u bračnim odnosima budući da nude moderne i privlačne zabavne platforme koje zaokupljaju parove.⁵¹ Drugi negativni učinci korištena medija su:

- Depresija ili tjeskoba zbog vlastite slike
- Normalizacija nasilja
- Neometani pristup pornografiji
- Povećani rizik od pretilosti zbog neaktivnosti
- Smanjena pažnja školskim obavezama i dr.

6.3. Utjecaj medija s aspekta socijalizacije pojedinca i zajednice

⁵⁰ Sadržaj prema: <https://techbaji.com/technology/how-is-social-media-changing-family-relationships/>, (pristupljeno 29.7.2023)

⁵¹ Sadržaj prema: <https://techbaji.com/technology/how-is-social-media-changing-family-relationships/>, (pristupljeno 29.7.2023)

Danas kao primarni oblik socijalizacije mladi koriste medijsku komunikaciju i digitalne uređaje za povezivanje s ljudima diljem svijeta. Istraživanje koje su proveli Lopez i Cuarteros (2020) pokazalo je kako mladi, posebno tinejdžeri mijenjaju svoje ponašanje kada su uključeni u društvene medije. Tinejdžeri svakodnevno ažuriraju i objavljuju teme vezane uz modne trendove, izgled tijela, najpopularnija okupljališta, sport i sl. Oni traže pozornost putem povratnih informacija ili komentara koje primaju kako bi izgradili ili poboljšali svoje samopoštovanje. Također, oni mogu osjetiti zadovoljstvo, steći dobru sliku o sebi i iznositi mišljenja koja zauzvrat mogu biti potvrđena mišljenjem drugih ljudi o njihovoj određenoj poziciji. S aspekta društvenih mreža, Facebook postaje je postao dio života osobe, a unutar obiteljske zajednice, osobito tinejdžeri, skloniji su opisanom ponašanju. Također, socijalne vještine tinejdžera se smanjuju zbog nedostatka komunikacije licem u lice. S tim su se stavom složili i Steiner-Adair i Barker (2013) koji također tvrde da tinejdžeri radije biraju savjete od ljudi koje imaju na svojim društvenim mrežama nego da komuniciraju licem u lice s roditeljima i bližnjima. Zbog toga bi svaki član obitelji trebao naučiti tješiti druge članove obitelji ili osobno komunicirati s njima kako bi međuljudski odnosi neometano tekli unatoč utjecaju medija. Bitno je istaknuti kako promjene u ponašanju i komunikaciji nastale unutar obitelji ponekad natjeraju članove obitelji da čak i ne dijele svoje ozbiljne probleme, a onda to završi pogrešnim rješenjem.

Kvaliteta interpersonalne komunikacije u krugu obiteljske zajednice ovisi o razini interpersonalne komunikacije unutar obitelji. Kvaliteta interpersonalne komunikacije može se povećati interakcijom licem u lice, ali i preko društvenih medija, ali to ovisi o kontekstu i situaciji. Interakcija licem u lice i komunikacija preko društvenih mreža imaju istu kvalitetu ako je u normalnom kontekstu, dok je komunikacija putem društvenih mreža prikladnija nego licem u lice u konfliktnim kontekstima. Općenito, može se reći da razvoj komunikacijske tehnologije utječe na kvalitetu komunikacije u društvenom kontekstu. Stoga, učinkovitost komunikacije može varirati od komunikacije licem u lice ili putem društvenih medija. Komunikacija licem u lice prikladnija je u uobičajenom svakodnevnom obiteljskom razgovoru, dok je tijekom konfliktnih situacija komunikacija na društvenim mrežama prikladnija.⁵²

Štoviše, treba istaknuti kako je učinkovita komunikacija jedna od kritičnih varijabli za uspješno suočavanje s izazovima među obiteljskim odnosima, a ako se to ne dogodi, može doći do nepoželjnih rezultata. Prema Sriram i Kumar (2014) obitelji sa zdravim komunikacijskim obrascima postižu više fleksibilnosti i bolje se nose s promjenama u modernom životu.

⁵² Lopez, G.A. i Cuarteros, G.K. (2020) Exploring the Effects of Social Media on Interpersonal Communication among Family Members, *Canadian Journal of Family and Youth*, 12 (1), str. 69

Povezano s time, mogu se istaknuti neki od zanimljivih obrazloženja od strane sudionika iz provedenih seansa koji smatraju da moderna tehnologija ima više negativnih utjecaja nego pozitivnih:

"Smatram da moderna tehnologija jako loše utječe na ljudske odnose. Mlađe generacije previše vremena provode na internetu i društvenim mrežama. Radi toga imaju jako loše razvijene vještine komunikacije i gestikulacije što direktno utječe na kvalitetu međuljudskog odnosa. Jedna pozitivna strana modernih tehnologija je što su ljudi povezaniji pa bez obzira na fizičku udaljenost lakše komuniciraju."

"Zagovornik sam da ima i pozitivne i negativne, ali kad moram izabrati jedan odgovor više će prevagnuti negativna konstatacija iz razloga jer smatram kako ima više negativnih čimbenika na međuljudske odnose, a jedan od tih je da živimo više u virtualnom svijetu, te gubimo doticaj sa realnosti, a to po meni ne može imati pozitivno djelovanje na bilo koji odnos unutar društva. Eventualno ukoliko virtualnu stvarnost nazivamo novom realnošću, ali to je malo dublja filozofija."

Također, može se istaknuti i odgovor sudionika koji smatra da je utjecaj više pozitivan:

"Unapređuje međuljudske odnose i daje im veću slobodu."

Međutim, može se osvrnuti na prethodnu konstataciju i postaviti pitanje: Ukoliko tehnologija pruža tako zvanu veću slobodu, utječe li ta prevelika sloboda na bračnu i obiteljsku zajednicu na način da ista gubi svoju tradicionalnu svrhu? Jer čak i ako društveni mediji pomažu da se obiteljska zajednica poveže s voljenima, bolje je komunicirati s njima osobno jer sve uključene strane ne samo da čuju što se govori, već mogu osjetiti i pokrete tijela, izraze lica i emocije, što pruža ključne informacije kako bi se moglo jasno razumjeti značenje riječi koje se često gubi preko digitalne komunikacije.

U suvremenom dobu, nova tehnologija sa sobom je donijela nekolicinu novih medija - digitalne tehnologije putem interneta su omogućile nove oblike komunikacije. Naime, radi se digitalnim komunikacijskim alatima koji dekonstruiraju tradicionalne marketinške alate. Uspon digitalnih tehnologija značajno utječe na sposobnost obitelji da osobno međusobno komunicira jer će imati manje kvalitetnog vremena jedni za druge. Današnja generacija tinejdžera aktivnija je kada je u pitanju komunikacija i interakcija na društvenim mrežama nego interakcija s roditeljima uživo, a zbog toga sve veći pritisak digitalnih tehnologija, „moderne“ i „tradicionalne“ obitelji stavlja na kušnju, a učinak medija ima veliku opasnost za opstanak obiteljskog odgoja kakvog se nekad poznavalo. Osim mladih, roditelji su isto često skloni koristiti (ili dopuštati) korištenje medija kao način strukturiranja svojih užurbanih života. Identificirana su tri načina na koje mediji osiguravaju ovu strukturu:

- strukturira pozornost - konzumacija medija drži jednog ili više članova obitelji usredotočenima na nešto
- korištenje medijski strukturirane fizičke lokacije - mediji mogu zadržati članove obitelji na određenom mjestu i
- strukturirano vrijeme medijske potrošnje - mediji zaokupljaju članove obitelji određeno vrijeme.⁵³

Sve tri uloge mogu biti korisne roditelju koji pokušava stvoriti ili održati red u kaotičnom vremenu kod kuće. Razumljivo je da su roditelji oprezni kada razmatraju obiteljsku politiku za korištenje masovnih medija kod kuće. Ako nije regulirano, igranje video igrica, gledanje TV-a, korištenje društvenih mreža itd. može promicati slabije obiteljske odnose. Osim toga, može promicati lošu komunikaciju i izložiti obitelj neželjenim nemoralnim utjecajima. Obrasci medijske potrošnje prijete miru i redu u kući kada nadjačaju dnevne rutine koje čine uredna kućanstva.

Poznavanje potencijalnih rizika konzumiranja društvenih i masovnih medija važno je i za mlade kao i za njihove roditelje. U tom smislu, znanje je doista moć, jer će omogućiti objema stranama da budu strateški nastrojene o ulozi medija u njihovim životima. Bez obzira na utjecaj masovnih medija, odgajanje u suvremenom, informacijskom i globaliziranom, društvu treba počivati na suradnji, međusobnoj komunikaciji, partnerstvu i poštivanju svih želja. Uloga se roditelja mijenja, a njihov utjecaj u kasnijim fazama djetetovog razvoja jenjava. Prema Miliša (2008) „...životne vrijednosti moraju se usađivati u razmišljanje djece, a uloga roditelja je ne dozvoliti pojavu i širenje vrijednosnih sustava koji se mogu vidjeti u današnjim medijskim sadržajima.“

⁵³Sadržaj prema: <https://www.focusonthefamily.com/parenting/the-role-of-media-in-the-family/> (pristupljeno 3.8.2023)

7. ZAKLJUČAK

Kroz ovaj rad smo se upoznali sa problematikom bračnih i obiteljskih odnosa u suvremenom dobu kroz teorije nekolicine autora, te istraživanja putem metoda sociodrame. Naime, potaknuti jasnim razlikama unutar obiteljskih odnosa nekad i sad, cilj rada je potvrditi ili negirati hipotezu koja glasi da obiteljska struktura više ne predstavlja jezgru društva zbog utjecaja određenih vanjskih čimbenika. Istaknuli smo čimbenike koji utječu na navedenu hipotezu, a to su liberalizacija, konzumerizam, tehnologija, odnosno društveni mediji na koje smo stavili naglasak. Svjesni da je svaka epoha kroz povijest donosila ekonomske, političke, geografske ili religijske promjene koje su imale posredan ili neposredan utjecaj na društvenu strukturu, ipak uviđamo prema istaknutoj literaturi, tezama autora, a i provedenom istraživanju kako više no prije društvo koje žive u suvremenom dobu rijetko gledaju ili ipak ne gledaju izvan svojih okvira i onoga što im je nametnuto ili im se nastoji nametnuti. Naime, padaju pod utjecaj različitih vanjskih čimbenika u svrhu prilagodbe društvu, a za primjer možemo se pozvati na komentare sudionika koji je ujedno predstavnik Z generacije koji ističe da je potrebno prilagoditi se onome što se nalazi u suvremenom dobu, te "stare" obrasce i norme ostaviti iza sebe. Također, možemo zaključiti kako nekolicina vjeruje svemu što je nametnuto i upravo kroz takav neposredni utjecaj može se nadvladati nečijim identitetom. Težnja za slobodom, te stjecanje iste u određenim segmentima, donijelo je određene posljedice sa sobom, kako pozitivne tako i negativne. Obitelj, odnosno obiteljska zajednica je postavila svoje temelje unutar društvene strukture, međutim postepeni procesi koji imaju negativan utjecaj na navedenu zajednicu mogu dovesti do kraha iste jer u sadašnjosti uviđamo kako je došlo do gubitka ili blijeđenja određenih vrijednosti. Navedeno smo dokazali kroz aspekte tradicionalne, potom suvremene obitelji. Naime, u prošlosti je jedino bila poznata i priznata nuklearna obitelj koju definiramo kao obitelj kakvu zapravo i poznajemo kroz povijest; roditelji unutar bračne zajednice, te djete/djeca koji zajednički njeguju obiteljske vrijednosti te prenose sa koljena na koljeno. Međutim, ipak možemo zaključiti kako suvremena obitelj pozna te iste vrijednosti i da su se one nisu izgubile u potpunosti, ali zasigurno bivaju sve manje vidljivima. Odgovore i rješenja sve manje pronalazimo unutar obiteljske zajednice, među članovima obitelji, odnosno međusobnom interakcijom nego ih nastojimo potražiti van te strukture jer imamo potpunu slobodu korištenja ostalih resursa koji su nam lako dostupni. Jedan od tih resursa je tehnologija, odnosno internet koji je ljude učinio koliko povezanijim toliko i otuđenim jedni od drugih.

Naime, povezanost stječemo sa nepoznatom osobom preko "mreže" ili čak i botom⁵⁴, ali postajemo otuđeni od vlastitih članova obitelji i prijatelja. Zbog navedene slobode i dostupnosti resursa, mijenjamo percepciju, te težimo ka hedonizmu. Ništa od navedenog ne bi stvaralo negativan predikator da se ne nameće individualnost i otuđenje od drugih kao jedini način ka uspjehu, odnosno lažni virtualni svijet pokazuje kako hedonizam možemo isključivo živjeti ukoliko smo sami sebi dovoljni bez stvaranja nuklearne obitelji. Liberalizacija je dovela do priznanja i drugih tipova obitelji, odnosno alternativnih odnosa poput jednoroditeljskih obitelji, istospolne obitelji, obitelji bez djece...Obzirom da imamo izbor stvaranja ili ne stvaranja obitelji kakve želimo, sve manji postotak je pripadnika nuklearne obitelji koji jedini prenose one tradicionalne vrijednosti. Međutim, ako se osvrnemo na činjenicu da postoje različita društva koja djeluju na temelju drugačijih načela, različite politike, ekonomije, religije, vjerujemo da postoji dosta podijeljenih mišljenja o promjenama koje su zadesile obitelj. Naime, različita društva su oblikovali različiti čimbenici kroz povijesni razvoj stoga ne smijemo nešto zaključiti u ime društva u globalu. No, možemo suziti ciljanu skupinu prema određenim karakteristikama koji su ujedno bili i participanti unutar ovog istraživanja. Dakle, ako polazimo od pretpostavke da starije stanovništvo, za razliku od mlađe populacije, ima uvriježene stavove koje je teško promijeniti pa čak i pod utjecajem vanjskih čimbenika, lakše ćemo provesti istraživanje unutar ovog diplomskog rada. Na temelju navedene pretpostavke, provedeno je istraživanje između različitih generacija, odnosno generacijskih skupina koje su podijeljene na temelju određenih znatnih promjena koje su ostavile određen utjecaj na populaciju kroz povijest (poslijeratno razdoblje, emancipacija žena, pojava prvih tehnologija, internet...) Istraživanje je provedeno kroz sociodramske seanse. Dakle, sociodrama je metoda grupne akcije u kojoj sudjeluju participanti, te na temelju dogovorene sociološke situacije odigravaju društvene uloge prezentirajući ljudske probleme. Kroz sociodramske metode može se sagledati i doživjeti unutarnji svijet ljudi iz neke nove perspektive, te doći do zaključka nekog društvenog pitanja ili problematike. Kroz provedeno sociodramsko istraživanje, četiri participanta su sudjelovala u tri seanse: "Važnost braka i obitelji u društvu", "Slobodni i alternativni odnosi", "Medijski utjecaj na društvo". Svaki od participanta je ujedno i predstavnik svoje generacijske skupine (bejbibumersi, generacija X, Y i Z). Kroz svaku od navedenih seansi, participanti su imali priliku "ući cipele" onog drugog, te razmisliti kako je biti u ulozi te osobe i koje su razlike između njih kako bi određene istaknute teze autora potvrdili ili pobili odigravanjem uloga. Naime, participant koji je predstavljao generaciju bejbibumersa je ušao u ulogu sudionika koji

⁵⁴ Računalni program koji se izvršava samostalno, prema; [BOT | English meaning - Cambridge Dictionary](#) (pristupljeno 01.09.2023)

je predstavnik Y generacije i obrnuto. Kroz provedene seanse možemo zaključiti da postoji generacijski jaz između navedenih generacija, te da mlađa populacija, odnosno generacija Z u potpunosti živi virtualan svijet koji je pridonio neke nove, a izbrisao stare vrijednosti unutar suvremenog društva. Svatko od sudionika je svjestan nužnosti prilagodbe kako bi mogli "preživjeti" u svakoj sferi suvremenog života, međutim uviđamo da starije generacije i dalje teže ka očuvanju starih vrijednosti koje su zaista imale značenje za razliku od novonastalih. Također, uvidjeli smo kako na stavove i razmišljanja pojedinaca ne utječe samo politika, religija, tehnologija, nego i geografska orijentiranost odnosno podneblje. Zanimljivo je da jedan od participanata odnosno predstavnik generacije Y živi u ruralnoj sredini, te ima veću mogućnost izbjeći nametanja koja mogu narušiti njegov vlastiti identitet i time može lakše očuvati vrijednosti koje su mu relevantne. Jedna od novih vrijednosti koja dobiva na snazi u suvremenom dobu je internet, odnosno društveni mediji. Naime, društveni mediji kao komunikacijski kanal su promijenili način na koji ljudi oblikuju odnose i komunikaciju, a navedeno možemo uvidjeti kroz treću seansu. Kroz seansu se vodila diskusija o društvenim medijima, te možemo uvidjeti kako predstavnik generacije Z u potpunosti ima drugačiji stav nego starije generacije. Daje na značenju interakciji i povezivanju unutar društva pomoću interneta, te lakše obavljanje svakodnevnih poslova, ne imajući na umu negativne predikatore koji se kreiraju uz brze tehnološke promjene. Dakle, da sumiramo, sociodrama se dotiče istine o čovječanstvu koja glasi da su ljudi više sličniji nego različiti. Fokus je na grupu i njezine odnose prema kolektivnim ideologijama, a cilj je pomoći ljudima da razjasne vrijednosti, riješe probleme, steknu veću dozu razumijevanja, te naposljetku da nauče odigravati životne uloge na sebi zadovoljavajući način. Na temelju provedenog istraživanja kroz sociodramu, možemo zaključiti kako navedena hipoteza nije istinita, odnosno obitelj kao takva i dalje predstavlja jezgru unutar društva, no ona sve više blijedi kao i one vrijednosti koje su nekad karakterizirale tradicionalnu obitelj. Također, prema istaknutim tezama autora, obiteljske vrijednosti i dalje postoje samo su povukle neke nove načine unutar obiteljske organizacije u skladu sa suvremenim dobom – obitelj je nepromjenjiva forma, promjenjivih sadržaja.⁵⁵ Obzirom na prethodno navedeno sociodramsko istraživanje potvrđuje istaknute teze autora. Naime, ljudi se otuđuju jedni od drugih, teže ka individualizaciji, a nisu svjesni da je čovjek društveno biće koje je od davnina funkcionirao kroz zajednicu i grupu, a ne samo kao individua. I dalje možemo uvidjeti kako se obiteljska zajednica i dalje ističe unutar društvene skupine, te je tema mnogih sociologa, filozofa, ili laika kojima je i dalje relevantan osjećaj zajedništva, ljubavi, te

⁵⁵ Nimac, D. (2010). (Ne)mogućnosti tradicijske obitelji u suvremenom društvu. *Obnovljeni Život*, 65. (1.), 23-35

stvaranja budućih naraštaja. Međutim, također možemo postaviti pitanje hoće li u nekoj bližoj ili daljoj budućnosti obiteljska jezgra unutar društva izblijediti u potpunosti, ili će ipak dobiti neku novu funkciju unutar društvene strukture? No, to je tema čiji odgovor zahtjeva neko drugo istraživanje...

LITERATURA

KNJIGE I ČLANCI:

- [1] Biti, M. (2022) *O suodnosu intencije i učinaka pri odašiljanju i zaprimanju medijski posredovanih poruka*, FLUMINENSIA : časopis za filološka istraživanja, 34 (1), str. 115-142
- [2] Blatner, A. i Blatner, A. (1997) *Applying sociodramatic methods in education*, Chapter 13, str. 124-133
- [3] Ciboci, L. (2011) *Djeca medija: od marginalizacije do senzacije*, Zagreb: Matica hrvatska
- [4] Crnković, A. M. (2016) *Utjecaj multikultura u Hrvatskoj na turizam*, Završni rad, Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
- [5] Đuran, A., Koprivnjak, D. i Maček, N. (2019) *Utjecaj medija i uloga odraslih na odgoj i obrazovanje djece predškolske i rane školske dobi*, Communication Management Review, 04 (1), str. 270-283
- [6] Fristić, M. (2019) *Utjecaj digitalizacije na generacijski jaz - od bejbibumersa do generacije Z*, Communication Management Review, 4 (1), str. 127-131
- [7] Giddens, A. (2000) *Globalizacija, Diskrepancija* : studentski časopis za društveno-humanističke teme, 1 (2), str. 59-66
- [8] Grozdanić, S. (2000). *Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka*. Ljetopis socijalnog rada, 7 (2), 169-182.
- [9] Ilišin, V. (2001) *Djeca i mediji: uloga medija u svakodnevnom životu djece*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži
- [10] Jančić, A., Jurišić, K. i Lončarić, A. (2019). *Postmoderna i promjene u braku i obitelji*. Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek
- [11] Janković, J. (1994) *Obitelj – društvo – obitelj*, Revija za socijalnu politiku, 1 (3), str. 277-282
- [12] Jurišić, Kanižaj, Jokoš, Janeš i Jurić (2007), *Manipulacija čitateljima - prikriveno oglašavanje u hrvatskim novinama*, Politička misao
- [13] Kanižaj, I. et. al (2017) *Manipulacija čitateljima - prikriveno oglašavanje u hrvatskim novinama*, Politička misao : časopis za politologiju, 44 (1), str. 117-135
- [14] Karp, M. (2005) *The Handbook of psychodrama*, Routledge, New York
- [15] Kešetović, Ž. „*Masovni mediji-Svet kao globalno selo*“, Sociologija- izbor tekstova za radnike OUR-a, Praktikum, Viša škola unutrašnjih poslova Beograd, 1999
- [16] Kimer, K. (2018) *Uloga medija u obiteljskom odgoju*, Didaskalos, 2 (2), str. 43-52

- [17] Kodrnja J., (2008) *Žene zmije – rodna dekonstrukcija*, Institut za društvena istraživanja str. 240
- [18] Lončar, J. (2005). *Globalizacija kao nositelj suvremenih promjena u svijetu*. Geoadria, 10
- [19] Lopez, G.A. i Cuarteros, G.K. (2020) *Exploring the Effects of Social Media on Interpersonal Communication among Family Members*, *Canadian Journal of Family and Youth*, 12 (1), str. 66-80
- [20] Ljubetić, M. (2006) *Obitelj u povijesnom i suvremenom kontekstu*, Filozofski fakultet u Splitu, Split
- [21] 3. Nikodem, K., Aračić, A., Džinić, I. (2010). *Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu. Analiza osnovnih pokazatelja u razdoblju od 1999. do 2008. godine*. Bogoslovna smotra, 80(2), 623-642.
- [22] Mak, K., i Jakovčić, M. (2021) *Ružičasti prostori potrošnje: istraživački dosezi i perspektive*, Hrvatski geografski glasnik, 83 (2), str. 59-77
- [23] Majstorić, I. (2019) *Demografski aspekt promjene obitelji i braka u Hrvatskoj*, Geografski horizont, 65 (2), str. 17-36
- [24] Mataušić, J.M. (2005) *Obitelj u globalnom selu*, Diacovensia : teološki prilozi, 13 (2), str. 239-261
- [25] Tolić-Vertovšek M., (2006) *Mediji i mladi – prevencija ovisnosti o medijskoj manipulaciji*
- [26] Mladenović, M. (1973) *Osnove sociologije porodice*, Beograd
- [27] Nimac, D. (2010) *(Ne)mogućnosti tradicijske obitelji u suvremenom društvu*, *Obnovljeni Život : časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 65 (1), str. 23-35
- [28] Ooms T., (1995) *Taking Families Seriously: Family Impact Analysis as an Essential Policy Tool*,
- [29] Ostrički, I. (2017) *Medijski tekst kao pokretač digitalnih gomila*, *In medias res : časopis filozofije medija*, 6 (10), str. 1601-1627
- [30] Petak, A. (2004). *Obitelj u promjenama: rezultati istraživanja u Hrvatskoj*. *Sociologija i prostor*, 42(1/2 (163/164)), 5-10.
- [31] Petani, R. i Tolić, M. (2008) *Utjecaj medijskog nasilja na adolescente i obitelj*, *Acta Iadertina*, 5 (1)
- [32] Sriram, A. i Kumar, D. (2014) *Impact of media on interpersonal communication among family members*, str. 19-25

- [33] Sternberg, P. (2000) *Sociodrama: who's in your shoes?*, Westport, Connecticut: Praeger Publisher
- [34] Stevanović, M. (2000) *Obiteljska pedagogija*, Varaždinske Toplice : Tonimir
- [35] Žganec, A., Lopižić, J. i Panezić, Z. (2014.) *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*. Zagreb: Hrvatsko psihološko društvo, Zagreb : Hrvatsko psihološko društvo : Naklada Slap

INTERNET IZVORI:

- [36] Dye, J. (2010): The role of media in the family, URL: <https://www.focusonthefamily.com/parenting/the-role-of-media-in-the-family/>, [pristupljeno 23.7.2023]
- [37] Singh, R. (2023) How is Social Media Changing Family Relationships, URL: <https://tehbaji.com/technology/how-is-social-media-changing-family-relationships/>, [pristupljeno 24.7.2023]
- [38] Trujillo, A. (2003) The Family and Life in Europe [THE FAMILY AND LIFE IN EUROPE \(vatican.va\)](#) [pristupljeno 20.08.2023]
- [39]
- [40] <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=44557>, [pristupljeno 20.6.2023]
- [41] <https://www.tutor2u.net/sociology/reference/families-forms-of-family-diversity>, [pristupljeno 1.6.2023]
- [42] <http://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/10360/Disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [pristupljeno 25.7.2023]
- [43] <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52343>, [pristupljeno 20.7.2023]
- [44] <https://www.merriam-webster.com/dictionary/marriage> [pristupljeno 25.7.2023]
- [45] <https://zagreb-pride.net>, [pristupljeno 20.7.2023]

